

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta sociálních věd

Institut sociologických studií

Katedra sociologie

Diplomová práce

Suburbanizace v Praze po roce 1989

Jakub Mertl

Praha 2006

Konzultant: JUDr. Michal Illner

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracoval samostatně a použil pouze uvedené prameny a literaturu.

V Praze dne 10. 1. 2006

.....

Na tomto místě bych rád poděkoval Vám všem, kteří jste mi při psaní této diplomové práce pomohli. Jmenovitě panu doktoru Michalu Illnerovi za vedení a podnětné připomínky, rodičům za podporu, která ani po těch letech neochabla a také Báře, že to vydržela.

Obsah

Abstrakt	5
Abstract	6
1. Úvod	7
2. Teoretické pohledy na urbanizaci a suburbanizaci	9
2.1. Suburbanizace jako protiklad urbanizace	10
2.2. Suburbanizace jako fáze urbanizačního procesu	11
2.3. Teoretická interpretace suburbánního vývoje	12
2.4. Dopady suburbanizace	13
2.5. Historie suburbanizace	15
2.6. Suburbanizace za socialismu	17
3. Změna společenských podmínek po roce 1989	19
3.1. Systémové transformace	19
3.1.1. Změny v oblasti politicko-správní	19
3.1.2. Ekonomická transformace	20
3.2. Dopady transformace	22
3.3. Procesy měnící vnitřní prostorovou strukturu měst	25
4. Suburbanizace v Praze	27
4.1. Územní vymezení	27
4.2. Vývoj kompaktního města a zázemí	29
4.3. Dynamika a struktura suburbanizačního procesu	33
5. Proč se lidé stěhují do zázemí Prahy	40
5.1. Důvody migrace	41
5.2. Metodologie	42
5.3. Zdrojové oblasti, charakter a forma pr.vztahu k předcházejícímu bydlišti	43
5.4. Struktura domácností a ekonomická aktivita respondentů	44
5.5. Důvody stěhování mezi nově příchozími do Koloděj	46
5.5.1. Rodinné důvody	47
5.5.2. Bytové důvody	47
5.5.3. Sociální prostředí lokality	48
5.5.4. Přírodní prostředí lokality	48
5.5.5. Vybavenost obce	48
5.5.6. Dostupnost	49
5.6. Spokojenost s novým bydlištěm	49
6. Závěr	50
6.1. Negativní důsledky suburbanizace	50
6.2. Limity suburbanizace	52
7. Résumé	53
8. Seznam literatury a použitých pramenů	54
8.1. Statistické podklady	57
9. Přílohy	58
9.1. Dotazník	58
9.2. Výsledky dotazníkového šetření	62

Abstrakt

Tato diplomová práce se věnuje jednomu z procesů měnících vnitřní prostorovou strukturu měst, procesu suburbanizace, a to na příkladu Pražského metropolitního regionu. Na základě analýzy dat Českého statistického úřadu hodnotím vývoj její rezidenční složky, kdy se zaměřuji na analýzu populačního vývoje v kompaktním (resp. jádrovém) městě a jeho zázemí. Práce potvrzuje, že v období po listopadu 1989, v období transformace politické a ekonomické oblasti, získala suburbanizace nový impuls a dynamiku. Výchozí myšlenkou v druhé části práce je předpoklad, že suburbanizaci je možné chápat jako jeden z migračních pohybů a jako taková není pouze reakcí na změnu kontextuálních podmínek, ale je také výsledkem individuálních preferencí a motivací. Na tento aspekt bylo zaměřeno výzkumné šetření důvodů pro přestěhování do jedné z oblastí suburbánní zóny, do obce Koloděje. Specifický charakter suburbánní migrace se odráží především v důrazu nově příchozích na bytové důvody a kvalitu přírodního prostředí lokality. Závěrem diplomové práce jsou nastíněny společně s některými negativními důsledky tohoto procesu i faktory, které mohou její rozvoj v budoucnosti limitovat.

Abstract

This thesis describes one of the processes that change inner spatial structure of the cities – process of suburbanization – namely taking as an example Prague metropolitan region. While analyzing data of the Czech Bureau of Statistics I look on a development of Prague’s residential units and especially focus on the analysis of “population trends” in compact (i.e. core) city and its outskirts. My work verifies that after November 1989, during the transformation of both political and economic realm, suburbanization gained new stimulus and dynamics. The source idea of the second part of the thesis is an assumption that suburbanization may be seen as one of migration flows and as such is not mere reaction to a shift of contextual conditions but is also the result of individual preferences and motivations. This aspect was the subject of qualitative research that examined reasons for moving into Koloděje – one of the suburban zone districts. Specific nature of the suburban migration is reflected particularly in the accent that newcomers put on housing reasons and quality of environment of the area. This thesis ends with outlining some negative consequences of the above mentioned process and factors that could limit its development in the future.

1. Úvod

Od samého začátku 90. let dvacátého století procházela Česká republika obdobím zásadních změn. Základní strukturální změnou, kromě pluralizace a demokratizace politického systému, byl přechod od státem řízeného hospodářství k tržní ekonomice. Transformace společensko-politického prostředí a hospodářské orientace byla radikální a projev této přeměny je v celé řadě oblastí velmi znatelný. Stranou samozřejmě nemohla zůstat a ani nezůstala struktura, forma a vývoj osídlení.

Proměnu měst a jejich okolí, vesnic i krajiny může pozorovat kolem sebe každý z nás. Některá místa ze změněných podmínek profitují, jiná jsou ovlivněna negativně. Zvykáme si, že místa, která byla dříve obsazena výrobními provozy, jsou dnes klidným bydlením, někdejší zemědělské plochy jsou nahrazovány obytnou nebo komerční funkcí, měníme dobrovolně nebo nedobrovolně trasy svých nákupů i cest za prací. Stále častěji jsme schopni z lokality bydliště usuzovat na postavení rodin a jednotlivců, začíná být jasno mezi „dobrymi“ adresami a „problémovými“ oblastmi ať už jde o bydlení, výrobu či služby.

Uvedené platí jak pro jednotlivé regiony republiky, tak samozřejmě i pro sídelní celky nižšího řádu, jako jsou například města. Projevy těchto změn jsou v nich naopak rychlejší a zřetelnější, zvláště v situaci, kdy více jak 80 % obyvatelstva České republiky žije v sídlech městského typu.

V rámci dopadů transformace na vnitřní prostorovou strukturu města jsou nejčastěji zmiňovány procesy fyzické, funkční a sociálně prostorové restrukturalizace¹. Mezi nejvýraznější procesy bývá označována revitalizace a komercializace městských center a revitalizace a gentrifikace jejich vnitřních částí. I přes výraznou proměnu, kterou tyto procesy přinášejí městským centrům, : „...oblastí největších transformací... se v posledních několika letech stala příměstská zóna.“ (Sýkora 2003 : 218). V této části měst vznikají oblasti nového bydlení a jako lokalitu svého působení si ji volí i celá řada obchodních, skladovacích a logistických společností. S expanzí městských funkcí a obyvatelstva za hranice města do původně zemědělských a venkovských oblastí je spojen pojem suburbanizace. Tomuto procesu a některým jeho aspektům a souvislostem se bude věnovat tato diplomová práce.

Místem, na který bude zaměřena moje pozornost při analýze suburbanizace, jsem vybral hlavní město, a to nejen proto, že v Praze celý život žiji. Druhým důvodem bylo, že

¹Např. Hampl, M. a kol. Geografická organizace společnosti a transformační procesy v ČR. 1996.

díky svému dominantnímu postavení v sídelním a regionálním systému České republiky představuje lokalitu vyznačující se výjimečnou dynamikou přeměn nastartovaných reformami politického a ekonomického prostředí a stala se východiskem difúze procesů restrukturalizace české společnosti (Sýkora 1996 : 361). Za zdroj jejího výlučného postavení je označována koncentrace: „...řídících a progresivních funkcí, jejichž nositelé patří mezi subjekty projevující se nejaktivněji při vytváření nového společenského systému a jeho dílčích aspektů.“ (ibid. 361). S jistou nadsázkou je tak možné uvažovat o její transformaci jako o předobrazu transformace dalších měst na nižších pozicích v sídelní hierarchii.

Suburbanizace je složitý a komplexní proces, jehož příčiny, průběh i důsledky jsou studovány z mnoha pohledů. Z různých úhlů je suburbanizaci věnována pozornost ze strany urbanistů, architektů, ekonomů, ekologů a v neposlední řadě i sociologů. I s vědomím, že není v možnostech diplomové práce postihnout celou šíři různých aspektů suburbanizace, je snahou této práce přinést pokud možno co nejširší pohled na danou problematiku.

První část práce přináší přehled možných teoretických pojetí suburbanizace doplněných o historii tohoto procesu ve světě a částečně i u nás.

Následující část práce je věnována analýze procesu suburbanizace v Praze před a po roce 1989. Pozornost je zaměřena především na intenzitu a dynamiku tohoto procesu a protože, jak můžeme pozorovat, nejde o rovnoměrný rozvoj celé oblasti, zaměřím se i na geografickou lokalizaci hlavních ohnisek suburbánního vývoje v Pražském metropolitním regionu. Této kapitole předchází stručný popis hlavních společensko-hospodářských transformačních kroků a na ně navazujících některých souvislostí, které stojí v případě suburbanizace za detailnější pozorností.

Rozvoj suburbanizace není však možné vnímat pouze jako následek procesů probíhajících na makro úrovni. Z tohoto důvodu je poslední část práce zaměřena na úroveň individuální, ve které jsou sledovány subjektivní motivace k migraci mezi nově příchozími ve vybrané lokalitě suburbánní zóny.

2. Teoretické pohledy na urbanizaci a suburbanizaci

Jak už samotný etymologický základ pojmu suburbanizace napovídá, je tento proces úzce spojen s konceptem urbanizace. Je proto užitečné a dokonce nutné začít při snaze o charakterizování jeho významu od základu, respektive jeho kořenu, tedy pojmu urbanizace.

V odborné literatuře neexistuje všeobecně přijímaný konsensus týkající se definice urbanizace. Nejméně kontroverzní definice popisuje urbanizaci především jako růst městského obyvatelstva a přeměnu neměstského prostředí na městské. Urbanizace však může být (a je) hodnocena i na základě jiných charakteristik, jako jsou například čistý migrační zisk, územní rozloha, změna životního stylu apod. Díky existenci mnoha možných perspektiv se tak nejedná o jednotný a jednoznačný koncept a je možné v jeho rámci rozlišit několik přístupů. Diferencující je jednak subjekt, který je ve středu té které teoretické koncepce a jednak míra obecnosti jejího záměru. Tento fakt vyjádřil například Musil (1967), který v souvislosti s urbanizací konstatuje, že jde o mnohostranný proces, ve kterém lze rozlišit demografickou, sociálně ekonomickou, sídelně urbanistickou a sociálně kulturní stránku.

Z hlediska sociálně ekonomického je urbanizace etapou v procesu dělby práce mezi městem a venkovem a rovněž prostorovou koncentrací výrobních a nevýrobních aktivit. Definici vystihující tuto perspektivu nabízí například Bergel, který urbanizaci označuje za: „...proces přeměny venkovských oblastí v městské, tento proces má výrazné důsledky v hospodářské struktuře obyvatelstva: zemědělského obyvatelstva ubývá a alespoň relativně roste městské obyvatelstvo.“ (Bergel, 1955 : 11).

Z hlediska sídelního urbanizace znamená za prvé, převážně proces koncentrace a zmnožení funkcí v síti sídel, za druhé, růst existujících měst, přeměnu venkovských sídel v městská, za třetí, změnu prostorového a hmotného uspořádání a vybavení sídel, což je možné chápat jako architektonicko-urbanistickou stránku urbanizace.

Na poli sociálním a kulturním je procesem změn v chování jednotlivců, změn v hodnotových orientacích, ve způsobu života a v postojích (Musil 1977). V takto chápané urbanizaci je mi nejbližší syntetický přístup, který o urbanizaci uvažuje způsobem, že: „...neznamená pouze zvětšování absolutního počtu i relativního podílu lidí žijících ve městech; je to společenský proces, který zasahuje do celé organizace společnosti...“ (Musil 1967 : 9), a zároveň vyvolává změnu: „...v životním prostředí, ve způsobech života lidí, v jejich hodnotových orientacích a samozřejmě i změnu ve znacích a symbolech, kterých soudobé společnosti užívají.“ (Musil in Horská, Maur, Musil, 2002 : 253).

Posledním nabízeným pohledem, a pro charakterizaci pojmu suburbanizace nejdůležitějším, je geodemografický přístup. Aby situace nebyla příliš jednoduchá, i v této oblasti ovšem existují v zásadě dva rozdílné, přesto však vzájemně se doplňující pohledy.

U prvního z nich je urbanizace popisována jako proces koncentrace obyvatel, při kterém se podíl městského obyvatelstva na úhrnu obyvatel určitého území zvětšuje (např. Hatt, Reiss, 1963 : 11). Vhodným reprezentantem tohoto pohledu je například Fielding (1982), který ji definuje jako proces, který může být popsán jako pozitivní vztah mezi migračním přírůstkem a velikostí sídla. Urbanizací se tedy rozumí, když sídla s větší populací rostou migrací více než sídla s populací nižší. V tomto „tradičním“ pojetí je urbanizace chápána především jako koncentrace obyvatel do měst, tedy jako pozitivní vztah mezi migračním přírůstkem a velikostí sídla.

2.1. Suburbanizace jako protiklad urbanizace

Protisměrné migrační pohyby jsou v rámci takto chápané urbanizace analogicky definované jako dekoncentrační. Můžeme se pro ně setkat s označeními suburbanizace a counterurbanizace (český ekvivalent nebyl vytvořen, ale volně jej můžeme přeložit jako protiurbanizace). Counterurbanizací je označována migrace do sousedících a vzdálenějších venkovských oblastí (Ford 1999), případně je jí rozuměna především migrace z velkých měst a více urbanizovaných regionů do území s nižší populační hustotou níže v sídelní hierarchii (Frey 1987).

Suburbanizace je v rámci tohoto pohledu definována jako: „...proces, při kterém rostou města po svých obvodech, především přesunem obyvatel a ekonomických aktivit z městských jader do řídkěji osídlených oblastí na svých okrajích“ (Suburbanization 1998). Podobně chápe suburbanizaci např. Ouředníček, který ji definuje jako disperzi městských obyvatel do zázemí měst (Ouředníček 2002). Přestože je suburbanizace nejčastěji přiřazována mezi dekoncentrační procesy, někteří autoři ji považují spíše za geografickou difúzi koncentrace (srovnej Champion 2001). Tento názor vychází ze snahy odlišit zmíněnou counterurbanizaci od suburbanizace. V případě counterurbanizace je zdůrazňován pohyb do sídel vzdálenějších od městských center, případně od jader aglomerací, kdy dochází k přerušení vazeb na tato centra, zatímco suburbanizace je proces rozrůstání a rozpínání funkčně integrovaného obyvatelstva (srovnej Berry, Kasarda 1977 : 180).

Těžiště tohoto přístupu je tedy v zaměření na „kvalitativní“ aspekt migračních pohybů, kdy urbanizace je migrace do měst a suburbanizace je chápána jako její určitý protiklad, tedy migrace z centrálních částí měst do jejich blízkého okolí.

2.2. Suburbanizace jako fáze urbanizačního procesu

Druhý z možných přístupů chápe urbanizaci v širší perspektivě. V rámci tohoto pohledu není urbanizace, jak popisuje výše uvedené pojetí, které je možné označit za tradiční (Musil 1977 : 11), pouze koncentrací obyvatel do měst a přeměna venkovských oblastí v městské, ale je změnou prostorové organizace společnosti, v jejímž průběhu se mění i vnitřní struktura měst (např. Horská, Maur, Musil 2002, Van den Berg a kol. 1982, Musil, Ryšavý, Velišková 1984). Urbanizace je pojímána jako vývojový proces, který je možné rozdělit do několika fází (etap) podle populačního vývoje v jednotlivých částech města. Zmíněnými částmi města je jejich centrum (jádro) a okrajové části metropolitního regionu. U tohoto pohledu je vývoj počtu obyvatel jednotlivých částí vyjádřitelný sinusoidou, lišící se však dobou nástupu – mezi křivkami je časový posun (Muliček 2004). Urbanizace, respektive urbanizační proces, je pak následně možné rozdělit do několika charakteristických vývojových stupňů.

První fáze vývoje prostorového uspořádání je popisována jako urbanizace (je možné se také setkat s označením klasická urbanizace např. Musil in Horská, Maur, Musil 2002). Ta je podmíněna přebytkem pracovní síly v zemědělských oblastech způsobeným zefektivněním zemědělské výroby, poklesem mezd v zemědělství a rozvojem průmyslu ve městech. Tyto skutečnosti podněcují postupně přesun obyvatelstva z venkova do měst. Obyvatelstvo se usazuje především v centrálních oblastech měst, poblíž průmyslových zařízení, což je výsledkem prozatím nízké dopravní mobility lidí odkázaných většinou na pěší docházku do zaměstnání. V prostorovém průmětu vede tento proces ke koncentraci obyvatelstva a k expanzi průmyslových a obytných částí města a jeho okolí zůstává venkovské, jak v hmotném, tak i funkčním smyslu. Z hlediska vývoje počtu obyvatel jednotlivých částí dochází v této etapě nejprve k mírnému nárůstu a následně k mírnému poklesu přírůstu počtu obyvatel jádra (pohybuje se kolem svého maxima), přírůstek počtu obyvatel aglomerace setrvale roste a na konci této fáze dosahuje svého maxima, zvyšuje se také přírůstek obyvatel na okraji, který přechází ze záporných do kladných hodnot (Muliček 2004, Van den Berg a kol. 1982).

V následující fázi - suburbanizaci - se začínají projevovat kvalitativní změny především v oblasti bydlení a dopravy. Objevují se automobily a autobusy, budují se nové trasy veřejné dopravy, roste propojenost se zázemím města prostřednictvím vlakových spojení. Následkem zlepšených dopravních možností dochází k přesunu obyvatelstva směrem na okraj města za zdravějším bydlením. Uplatňují se první projekty zahradních měst. Dochází k oddělení

bydliště a pracoviště a nárůstu dojížděky do zaměstnání. Formují se rozlehlé městské aglomerace s obyvatelstvem koncentrovaným podél hlavních dopravních tahů v okolí města.

V této etapě dochází k poklesu přírůstku obyvatel jak v jádru tak v celém metropolitním regionu, naopak přírůstek obyvatelstva na okraji stále roste. Na konci této fáze dosahuje přírůstek jádra záporných hodnot, aglomerace je „na nule“ a přírůstek počtu obyvatel na okraji je těsně za svým maximem. V tomto smyslu je suburbanizace definována jako: „...fáze urbanizačního procesu, kdy stagnuje nebo ubývá počet obyvatel jádrového města, případně jeho centrální části, zatímco růst počtu obyvatel se největší měrou soustřeďuje v obcích příměstské zóny.“ (Musil, Ryšavý, Velíšková 1984: 33)

Suburbanizace je pak dle tohoto přístupu následována fází desurbanizační. Začínají se projevovat i nevýhody, související především s velkým zatížením dopravního systému města. Centrum jako pracoviště se stává stále méně dostupným, snižuje se propustnost dopravní sítě a zvyšují se nároky na parkovací místa. Zároveň roste tlak terciálního sektoru na obytnou funkci v centrálních částech města. Kanceláře a obchodní plochy nahrazují bydlení, některé služby se stěhují za obyvatelstvem do oblastí za hranicemi města. Fáze desurbanizace je charakterizována snižujícím se počtem obyvatel nejen v centrálních částech měst, ale populačně ztrácí celé městské regiony včetně suburbánní zóny a přírůstky zaznamenávají především menší a střední sídelní jednotky za hranicemi městských aglomerací.

Jak uvádí například Musil (Horská, Maur, Musil 2002), v poslední době se začíná uvažovat i o čtvrté fázi, reurbanizaci, která by měla znamenat opětovný nárůst přitažlivosti městských center a s tím spojený jejich populační zisk. Tuto hypotézu představuje ve svém modelu i skupina Van den Berga (Van den Berg a kol. 1982), která reurbanizační fázi uzavírá prostorové změny ve městech do svého druhu cyklického vývoje.

Suburbanizace je tedy v rámci tohoto pohledu nahlížena jako absolutní nebo relativní kvantitativní populační růst v oblastech mimo městská centra, ale stále v rámci metropolitního regionu. Přestože většina výše uvedených prací se věnuje i mechanismům, které stojí za tímto vývojem, nejsou však přímo v centru jejich zájmu a hlavním kritériem pro určení jednotlivých fází je vzájemný vztah mezi stanovenými oblastmi.

2.3. Teoretická interpretace suburbánního vývoje

V teoretické rovině většina odborné literatury, která se zabývá suburbanizací, vychází explicitně nebo implicitně v otázce mechanismů stojících za jejím rozvojem z jednoho ze dvou možných přístupů.

Prvním je pohled sociálně ekologický. Základy tohoto přístupu položili již zástupci Chicagské školy začátkem 20. století (např. Burgess a McKenzie 1925), vycházející ze sociálního darwinismu Herberta Spencera v tzv. ekologii člověka. Město je v rámci tohoto pohledu vnímáno jako „organismus“, který směřuje ke stavu rovnováhy a jehož prostor a struktura jsou výsledkem působení evolučních mechanismů. Výsledný, ale vždy dočasný stav je adaptací na podněty, které tento organismus vyvádějí z rovnováhy. Tyto procesy byly znázorňovány vhozením předmětu do vody, s následným odstředivým vlnovým efektem. Příliv obyvatel, výroby a dalších aktivit do kompaktního města nahrazuje původní rezidenty a funkce, které vytěsňuje do vzdálenějších oblastí (invaze), nebo obyvatelé města opouštějí dobrovolně centrální polohu a jejich místo je zaplňováno novými rezidenty a dalšími aktivitami (sukcese). Za základní faktor vysvětlující dynamiku rozvoje města byla tak považována posloupnost procesů invaze a sukcese.

Z této perspektivy je suburbanizace reakcí na změny v centrálních částech měst. Obyvatelé a samozřejmě i obchodní a výrobní funkce jsou buď méně schopné soutěžit o nejhodnotnější polohy v centrech nebo naopak dobrovolně odcházejí do vzdálenějších oblastí. „Organismus“ města tak přirozeným způsobem rozšiřuje své teritorium a posouvá své hranice směrem do suburbánní zóny.

Druhá perspektiva vychází z klasické ekonomie. V rámci tohoto pohledu je pro rozvoj suburbanizačního procesu rozhodující klesající role aglomeračních výhod pro ekonomické subjekty lokalizované v centrálních částech měst. Ekonomové (např. Kain 1968), ale i někteří sociální ekologové (Hawley 1978, Kasarda 1978, 1980) vyzdvihují, že změny v technologiích výroby, rozvoj dopravní infrastruktury a samozřejmě rostoucí úroveň komunikačních technologií umožnily větší „svobodu“ v lokalizaci průmyslových a obchodních aktivit. Společně se snahou minimalizovat náklady, která vede k hledání levnějších pozemků, nižších daní a levnější pracovní síly, tak přesouvají svoji činnost do více či méně vzdálených oblastí od center měst. Z této perspektivy nárůst počtu obyvatel suburbánní zóny ve své podstatě reflektuje decentralizaci pracovních příležitostí.

2.4. Dopady suburbanizace

Přes zřetelné rozdíly mezi výše uvedenými přístupy charakterizujícími suburbanizaci, je možné za společného jmenovatele a definiční znak suburbanizace označit rozvoj

„příměstské“ zóny². Suburbanizace je tak někdy interpretována jako geografická expanze městských funkcí a městského životního stylu (např. Halliday a Coombes 1995, Ouředníček 2002). Jejím působením dochází ke kvalitativní přeměně suburbánní zóny. Neroste pouze počet obyvatel, ale dochází i ke změně funkčního využití území, proměnu architektury a infrastruktury. Jak už bylo patrné například ve slovníkové definici pojmu suburbanizace, o tomto procesu se neuvažuje pouze v případě pohybu obyvatel, ale také ekonomických aktivit. Z hlediska funkčního dochází v příměstském prostoru k nahrazení stávajícího zemědělského a rekreačního využití expanzí bydlení nebo výroby, obchodu a služeb z jádrového města. Na základě převažujícího charakteru tak bývá rozlišováno mezi suburbanizací komerční a rezidenční (např. Sýkora 1996, 1999a, 1999b nebo Ouředníček 2001). Tato práce bude soustředěna na její rezidenční formu, komerční podoba proto bude představena pouze velice stručně.

Komerční suburbanizací se rozumí obchodní zástavba, průmyslové parky, sklady, komerční centra, které vznikají obvykle podél dálnic, v blízkosti křižovatek, na okrajích měst. Rozhodující pro vznik těchto zón často bývá nejen dopravní dostupnost, ale i lacinější pozemky než ve městě a firmy volí výstavbu budovy „na zelené louce“.

Rezidenční suburbanizace je proces: „...který vedl ke snížení počtu lidí bydlících ve vnitřních částech města a jeho stěhování do nových čtvrtí rodinných domů na okrajích a později za okraje měst.“ (Musil in Horská, Maur, Musil 2002 : 124). Podobně jako komerční suburbanizace, její rezidenční forma výrazným způsobem mění fyzickou podobu příměstské zóny. V této oblasti je možné rozlišit několik typických forem, kterými se (nejen) u nás projevuje. U první z nich developerské společnosti vytvářejí celé rezidenční okrsky s výstavbou rodinných domů na klíč nebo shromáždí půdu, rozparcelují ji na stavební pozemky, ty doplní nezbytnou infrastrukturou a prodají je zájemcům, kteří si výstavbu zajistí individuálně. V obou případech dochází k vytvoření nových kompaktních okrsků bydlení obvykle na okrajích stávajících venkovských sídel. U druhého způsobu se staví individuálně nové objekty ve volné krajině zcela mimo kontakt se zastavěným územím stávajících sídel. Suburbanizace rovněž probíhá výstavbou na jednotlivých volných parcelách uvnitř existující zástavby obcí nebo rekonstrukcemi původních nemovitostí. Posledním případem, kdy je také možné uvažovat o suburbanizaci, je změna objektů druhého bydlení (chat a chalup) pro trvalé

² Je zřejmé, že pro hodnocení suburbanizace je nutné tuto oblast přesněji definovat.

Této otázce bude pozornost věnována až v následující kapitole.

obývání (tzv. první bydlení). Tento proces hodnotí např. práce Ivana Bičíka a Dany Fialové (2001).

Hodnocení dopadů rezidenční suburbanizace na fyzické prostředí v zázemí Prahy a problémů s ní spojených ponechám odborníkům v jiných oborech. S procesem rezidenční suburbanizace není ovšem spojena pouze změna fyzického prostředí, významné změny přináší do příměstské zóny i v oblasti sociální. Pravděpodobně největší pozornost je věnována především specifické sociální struktuře nově příchozích. Největší počet studií zaměřených na tuto otázku přinášejí výzkumy provedené na toto téma v USA, kde suburbanizace byla dominantním způsobem vývoje osídlení po roce 1945³. Například K. T. Jackson uvádí, že v roce 1960 nebyl ani jeden obyvatel Levittownu na Long Islandu černé barvy pleti a že nejcharakterističtějším rysem rozdílnosti mezi centry a suburbii v USA je v socio-ekonomickém statusu, kdy centra mají (měla) pouze 72 % mediánového příjmu suburbií (K. T. Jackson 1985 : 8, 239). S. F. Fava upozorňuje například na větší zastoupení mladých sezdaných párů s dětmi a větší podíl středních a vyšších příjmových skupin (S. F. Fava in ASR, 1956 : 34-37).

Studii zaměřenou na situaci v České republice, konkrétně situaci Prahy po roce 1989, vypracoval například Ouředníček (Ouředníček 2002, 2003). Sám však přiznává, s čímž je nutno souhlasit, že přímé srovnání se severoamerickými městy je díky kulturním a historickým podmínkám velmi omezené. Na základě jeho zjištění je možné konstatovat, že suburbanizací u nás dochází k posilování demografické i sociální struktury příměstské zóny Prahy. Nově příchozí mají výrazně vyšší sociální status, mají vyšší ukončené vzdělání a jsou převážně mladší, většinou s dětmi.

2.5. Historie suburbanizace

V kontextu celosvětového vývoje měst není suburbanizace novým jevem. Ale i v této oblasti můžeme najít celou řadu názorů, s jakým obdobím spojovat prvopočátky tohoto procesu, které jsou strukturovány na základě jejího, výše uvedeného pojetí.

Je-li chápána pouze jako rozvoj okrajových oblastí měst, tak například podle Jacksona (1985) nebo Ouředníčka (2002) její kořeny můžeme najít už ve vývoji perských a egyptských měst v dávné historii, případně v růstu středověkých měst.

V rámci mě bližšímu pohledu, který klade důraz na kvalitativní aspekt tohoto procesu a kdy se jedná o růst městských okrajů především migračním pohybem obyvatel z center měst

³ Viz následující strana

na jejich okraj, je s prvotní suburbanizací spojován masivní odchod obyvatel centrální části Londýna po katastrofálních událostech (morová epidemie a požár) v letech 1665 a 1666 (Jackson 1985: 6). Někteří domácí autoři (např. Sýkora 2003 nebo Ryšavý, Kotačka 1994), kladou počátek procesu suburbanizace také do Anglie na začátek 18. století, i když o několik desetiletí později.

Nejvýrazněji se však tento proces rozvíjel v evropských zemích a Spojených státech od začátku 20. století. Důvodů, které tuto výraznou změnu prostorového chování obyvatelstva nejvíce ovlivnily, nacházejí jednotliví autoři celou řadu. Mezi nejčastěji zmiňovanými faktory jsou například vlivem nadměrné koncentrace obyvatel a výroby znečištěná centra měst, rozvoj nejdříve hromadné a následně individuální dopravy a s tím provázané zlepšení dopravní infrastruktury, a jak už bylo uvedeno také díky technickému a technologickému pokroku snižování aglomeračních výhod (např. Musil 1977, 1967, Jackson 1985, Van den Berg). Musil (1967: 63-64) k těmto obvyklým důvodům přidává i snahu středních a vyšších tříd opustit místa, především centrální části měst, kde přibývalo chudého obyvatelstva a snahu bydlet se sousedy se stejným nebo podobným sociálním postavením. Jackson (1985) si rovněž všímá změn ve složení rodin, kde z mnohageneračního modelu dochází k přeměně a růstu počtu nukleárních rodin a samostatné bydlení těchto rodin se stává základem a modelem „střední třídy“.

Celosvětově největší rozmach suburbanizačního procesu zaznamenala americká města po druhé světové válce a v následujících letech. K výše uvedeným důvodům přibyla ještě státní pomoc a podpora k vyřešení bytové situace navrátilců z války a nové technologie ve výstavbě (Jackson 1985: 94). V tomto období zaznamenaly Spojené státy více jak desetinásobný růst suburbánní zóny ve srovnání s centrálními částmi měst a 18 z 25 největších měst USA mezi lety 1950 až 1980 silně populačně ztrácela. Příměstská zóna se naopak ve stejném období více jak zdvojnásobila – z 36 na 74 milionů obyvatel (Jackson 1985: 282).

V Evropě jsou začátky procesu suburbanizace spojeny převážně s prudkým rozvojem železnice na konci 19. a začátkem 20. století. Ten nastartoval další vlnu suburbanizace, nové rezidenční oblasti vznikaly podél tratí v řadě metropolí západní Evropy. Stalo se módou bydlet ve vile v přírodě a v blízkosti města, odstěhovat se ze špinavých a hlučných center. Přesto byl nástup suburbanizace kvantitativně odlišný od situace v USA. Její průběh byl a stále je určován několika odlišnými historickými a kulturními podmínkami. Evropská města se vyznačovala větší hustotou, neměla tak ostře oddělené funkční části a naopak rozdíl mezi městem a okolím byl daleko výraznější díky existenci opevnění. V neposlední řadě je odlišný

vývoj podmíněn také silnější vazbou na centrální části, kde byly lokalizovány například trhy či kostely.

Tento vývoj přerušila 2. světová válka. Po jejím skončení a obnově zničených měst, infrastruktury a průmyslu, suburbanizace akcelerovala a s různou intenzitou je jedním z procesů rozvoje měst až do současnosti. Expanze měst byla v některých zemích, podobně jako v USA, živelná a vznikaly tak rozsáhlé rezidenční oblasti s rozvolněnou výstavbou, například ve Velké Británii. Jinde, pod vlivem státního a regionálního územního plánování, se spíše prosazovala výstavba městského typu s příslušnou občanskou vybaveností a charakterem satelitních měst (například Francie nebo Švédsko).

Ani Praha nebyla z historického hlediska vývoje suburbanizace výjimkou. Jak uvádí Ouředníček: „Za předchůdce nebo první náznaky tohoto procesu bychom mohli považovat budování letohrádků a villegiatur bohatých šlechtických rodů a později i úspěšných průmyslníků za hradbami Prahy.“ (Ouředníček in Sociologický časopis, 2003: 238). Rozsáhlejší formy ale suburbanizace nabyla v případě Prahy až se vznikem samostatného státu v roce 1918. Do této doby je datován rozvoj některých přilehlých nebo i vzdálenějších oblastí. Na okraji kompaktního města se realizují některé projekty vycházející z ideje zahradních měst, například Ořechovka, Spořilov či Barrandov. Ve větší vzdálenosti od centra města jde především o oblasti kolem hlavních železničních tahů, jako jsou například Černošice, Roztoky nebo Klánovice. Toto období je někdy označováno jako „klasická fáze suburbanizace našich velkoměst“ (Musil, Ryšavý, Velíšková 1984: 33). Lze konstatovat, že až do začátku války probíhala urbanizace a suburbanizace v našich zemích v kontextu se západní Evropou.

2.6. Suburbanizace za socialismu

Zatímco ve Spojených státech a v zemích na západ od nás po válce a v dalších desetiletích suburbanizace výrazně měnila tvář velkých i středních měst, v Československu doznal tento proces vývoj výrazně odlišný. Suburbanizační proces se v socialistických podmínkách nerozvíjel a téměř se zastavil (Musil in Horská, Maur, Musil 2002, Ouředníček 2002). Hlavní příčinou je fakt, že na rozdíl od (více méně) spontánního vývoje západních měst je „...v socialistických zemích urbanizace vzhledem k odlišným společenským podmínkám, k celospolečenskému vlastnictví výrobních prostředků, vzhledem k plánovitému proporcionalnímu rozvoji výrobních sil a vzhledem k roli, kterou v nich má hospodářské a územní plánování, procesem, který se stává ve stále větší míře součástí plánovitého rozvoje celé společnosti.“ (Musil 1977: 30). Vývoj měst se tak, stejně jako mnoho dalších oblastí, stal

předmětem plánování a řízení. Mezi hlavními preferencemi v této oblasti je možné najít: „...stírání rozdílů mezi městem a venkovem, za druhé, odstraňování nadměrných rozdílů mezi jednotlivými oblastmi, za třetí, intenzifikace společenské výroby pomocí vhodné koncentrace ekonomických činností...“ (Musil 1977: 9). Tyto cíle socialistického modelu urbanizace byly umožněny a naplňovány celou řadou nástrojů. K těm hlavním můžeme zařadit znárodnění průmyslu a zemědělské výroby, komunalizaci bytového fondu a hlavně nahrazení ekonomických, především cenových nástrojů při rozhodování o rozdělení zdrojů instrumenty politicko-administrativními. Výsledkem, který Československo následně vlivem uvedeného zaznamenalo, byl především pomalejší růst velkých měst, uzavírání administrativních regionů a již zmíněné zastavení suburbanizačního procesu. Tento vývoj označili například Hampl a Kühnl (1993) jako „kontrametropolizaci“.

Jiní autoři zastávají poněkud pragmatičtější postoj a absenci suburbanizace či její velmi pomalý rozvoj za socialismu spatřují jednak v malé nabídce pozemků, které byly vyčleněny na výstavbu v zázemí měst, ale i v nedostatku kapitálu jednotlivců a nedostupnosti stavebního materiálu (Ouředníček 2002).

3. Změna společenských podmínek po roce 1989

Následující kapitola bude věnována popisu hlavních změn, které Česká republika (resp. do roku 1993 ČSFR) prodělala po roce 1989. Důraz bude kladen na ty, které odstranily bariéry a naopak vytvořily podmínky pro rozvoj nejen suburbanizace, ale i dalších procesů měnících regionální strukturu a vnitřní prostorovou strukturu měst. Dále uvedené transformační kroky a procesy samozřejmě není možné vnímat jako důvody nebo příčiny suburbanizace, ale jde o představení kontextuálních podmínek, které se na jejím opětovném rozvoji podílely.

Za základní komponenty transformace v obecné rovině, které přispěly ke změně prostorové struktury, jsou označovány a) změna geopolitické a ekonomické orientace, b) restrukturalizace ekonomiky a v neposlední řadě c) transformace politického systému, která znamenala demokratizaci a decentralizaci státní správy (např. Illner, Anderle 2001).

3.1. Systémové transformace

Období přechodu se skládá z nepřehledného množství dílčích transformačních procesů. Mnohé transformace jsou výsledkem přímých rozhodnutí vlády a parlamentu a tvoří základní pilíře ekonomické reformy, jiné jsou převážně procesy v oblasti politicko-správní.

Vzhledem k rozsahu a složitosti transformačního procesu bude v této kapitole pozornost věnována pouze těm nejzásadnějším krokům, a je proto nutné si uvědomit, že paralelně s nimi probíhaly i mnohé další. Následující přehled bude strukturován podle hlavního pole působnosti uvedených změn, na oblast politickou a správní a na oblast ekonomickou. Pouze u některých, kde existuje přímá vazba, bude popsán jejich vztah se suburbanizací.

3.1.1. Změny v oblasti politicko-správní

V této oblasti je samozřejmě nutné jako první zmínit přechod k principům a mechanismům pluralitní demokracie. Není ovšem možné a ani není účelné tyto „makro“ změny popisovat v celé jejich šíři, a proto budou dále vyzdvihnuty pouze dva průvodní transformační kroky, které měly na vývoj sídelní struktury největší dopad.

Prvním je především opuštění, na ideologickém základu postavené, snahy o řízení regionálního a místního vývoje. Urbanizační procesy po listopadu 1989 přestaly být ovlivňovány instrumenty podpory a regulace regionálního vývoje. V předcházející kapitole

zmíněná systematická regionální politika byla zrušena a společně se zrušením regionálního ekonomického plánování byl tak vývoj jednotlivých oblastí ponechán „spontánním“ procesům. V této souvislosti se hovoří o odmítnutí koncepčního plánování na základě neoliberálních ideologických předpokladů v začátcích transformace, čehož příkladem je, že například k přijetí nového územního plánu hlavního města Prahy došlo až deset let po politické změně.

Druhým významným aspektem byla reforma státní správy. Systém vysoce centralizované státní správy byl v devadesátých letech oslaben znovuvytvořením relativně nezávislých místních samospráv. Jejich pozice je stále posilována; za zmínku stojí především přijetí zákona o rozpočtovém určení daní v roce 2000.

Dalším, neméně důležitým transformačním krokem, který přispěl k proměně nejen sledované oblasti, byla změna celkové politické a hospodářské orientace, jednoduše řečeno z východu na západ, doprovázená uvolněním hranic pro pohyb osob, zboží a služeb. Tak byla Česká republika vystavena a zapojena do širšího konkurenčního prostředí a obecnějším trendům světového vývoje, nejen ekonomického. V této rovině jsou často zmiňovány globální a dlouhodobé sociální procesy jako modernizace, intenzifikace, internacionalizace nebo globalizace (např. Illner a Anderle 2001: 279). Vlivem těchto procesů došlo poměrně rychle k ekonomické restrukturalizaci, spojené na jedné straně s útlumem některých průmyslových a zemědělských odvětví a na straně druhé s masivním rozvojem segmentu služeb, což mělo přímý dopad na trh práce a vývojovou dynamiku jednotlivých regionů ČR.

3.1.2. Ekonomická transformace

Následující část bude věnována změnám a procesům v ekonomické oblasti včetně některých faktických údajů, které mají sloužit pro vytvoření představy o radikálnosti transformace v této sféře. Jedná se o základní pilíře ekonomické reformy, které byly iniciovány a řízeny na celonárodní úrovni na základě přijaté strategie transformace (scénář reformy přijatý československou vládou a Federálním shromážděním 17. 9. 1990 a realizovaný od roku 1991) a jejichž cílem bylo nastavit nové rámce fungování ekonomiky.

Mezi výchozí transformační úkoly patřilo vyrovnání postavení subjektů veřejného (a samozřejmě i v jeho rámci), družstevního a nově, nebo lépe řečeno opět se rodícího soukromého sektoru, liberalizace ekonomického prostředí, a také procesy řízené změny vlastnických struktur (obecně lze označit jako privatizace státního majetku).

Česká republika byla - i ve srovnání s ostatními tranzitivními ekonomikami - ve výchozím období transformace velmi postátněna. V roce 1989 soukromý sektor vyprodukoval

pouze 4 % a družstevní 10 % domácího produktu. Jeho převažující část byla vytvářena ve státním sektoru, a proto se privatizace stala jedním z hlavních cílů transformace. Ke konci devadesátých let byl privatizován majetek v rozsahu 1,4 - 1,5 bilionů Kč (v účetní hodnotě)⁴ a řada dalších privatizačních kroků (např. Severočeské uhelné doly, Český Telecom, Unipetrol) následovala i na přelomu století.

V rámci privatizace byly nejvýznamnějšími transformačními kroky restituce a malá a velká privatizace. Informačním zdrojem v tomto případě byla Zpráva vlády o stavu české společnosti z roku 1999 (pokud není uvedeno jinak, jsou uvedené údaje za celou Českou republiku).

Na základě *restitučních zákonů* začal být vydáván v první fázi majetek znárodněný v letech 1955 - 59. Jednalo se o více než 70 000 nájemních domů a budov s nebytovými prostory, které sloužily a slouží zejména obchodu, službám a drobnému podnikání. Kromě toho byl program navrácení majetku znárodněného v letech 1948 - 55 rozšířen i na restituci zemědělského majetku a půdy. Tím bylo možno vrátit dalších cca 30 000 průmyslových a administrativních objektů a takřka polovinu státních lesů, státního zemědělského majetku a zemědělské půdy. Objem majetku předávaný původním vlastníkům nebo jejich dědicům není znám, protože byl ve většině případů navrácen přímo jednotlivými podniky, avšak odhaduje se na 70 - 130 miliard Kč. Obcím byl přímo ze zákona vrácen majetek v hodnotě větší než 350 miliard Kč. Uvedené znamená v rámci celé České republiky navrácení asi 10 % bytového fondu.

V Praze byl přesun majetku v této oblasti na základě restitucí daleko výraznější. V centrální části města je uváděno až 75 % domů v Praze 2 a 70 % domů na Praze 1 až k řádově nižším údajům v okrajových částech s vyšším podílem rodinných domů nebo novodobé (panelové) výstavby.⁵

V rámci *malé privatizace* došlo k rychlému přesunu vlastnických práv a práv pronájmu vztahujících se k drobným provozovnám (maloobchod, služby, restaurace, hotely, dílny i malé výrobní provozy) ze státu na soukromé subjekty. Malá privatizace byla oficiálně ukončena v prosinci 1993. Příjem Fondu národního majetku z uskutečněných aukcí činil více než 30 miliard Kč.

Nejmohutnějším způsobem privatizace co do rozsahu byla *velká privatizace* (představovala majetek za více než 1 bilion Kč). Zákon o tzv. velké privatizaci určil mj.

⁴ Zdroj : Zpráva vlády o stavu české společnosti. Úřad vlády. 1999.

⁵ Poměrně detailní informaci o rozsahu restitucí nájemních domů v Praze přinášejí tyto studie Eskinasi, 1994, 1995; Sýkora 1996; Sýkora a Šimoníčková, 1994.

metody, jakými je možné majetek privatizovat. Jedná se zejména o vklad majetku do obchodní společnosti s následnou privatizací jejich podílu, veřejnou dražbu, veřejnou soutěž, přímý prodej předem určenému zájemci a bezúplatný převod na obec.

Privatizační procesy a rozvoj soukromého sektoru změnily strukturu tvorby hrubého domácího produktu zásadní měrou a to tak, že podíl soukromého sektoru vzrostl z uvedených 4 % v roce 1989 na 75 % v polovině roku 1996 a více jak 80 % v polovině roku 2004⁶.

Jako doplňkové změny sledující posílení nestátních subjektů je nutné zmínit transformaci družstev (zejména SBD⁷), která umožnila převod nájemního vztahu k bytu užívaného členem družstva na vztah vlastnický a rozsáhlý převod nemovitostí ze státního do obecního vlastnictví. V roce 1991 došlo k převodu 877 tisíc (23,5 %) bytů a pozemků za více než 420 mld. Kč z vlastnictví státu do vlastnictví obcí (zdroj ČSÚ). Převodem bytového fondu na obce stát přenesl rozhodovací pravomoci o využití nebo případné privatizaci na nižší úroveň.

Dalším systémovým krokem k dosažení požadovaných (tržních) podmínek bylo uvolnění domácího trhu (postupnou liberalizací cen) a trhu zahraničního (liberalizací zahraničního obchodu). Stát se postupnou liberalizací cen a částečnou deregulací nájmu vzdal jejich centrálního určování. Liberalizace cen, provedená k 1. 1. 1991, byla jedním ze základních předpokladů pro přechod od centrálně plánované ekonomiky k tržnímu hospodářství s rozhodující rolí nabídky a poptávky. V současnosti je regulace cen uplatňována pouze v převážné části monopolních odvětví jako je elektrická energie, plyn, tepelná energie, voda, doprava, spoje, nebo v oblastech, kde existují podmínky omezující soutěž, jako je např. zdravotnictví či nájemné. Tato cenová regulace se dnes uplatňuje asi u 6 – 7 % hrubého domácího produktu.

Kromě těchto základních systémových změn byl vytvářen i širší institucionální rámec tržní ekonomiky - zejména daňovou reformou, vytvořením „dvoupatrového“ bankovního systému (oddělením komerčních bank od centrální banky), kapitálového trhu a právního rámce podnikání.

3.2. Dopady transformace

Výsledkem těchto transformačních kroků bylo vytvoření a nastavení rámcových podmínek pro fungování „trhu“. Popsané privatizační procesy, liberalizace cen a vnitřního i zahraničního obchodu, společně s širší deregulací, položily základ pro vznik (možná je

⁶ Zdroj : Evropská banka pro obnovu a rozvoj. Transition Report 2004.

⁷ Stavební bytové družstvo

vhodnější termín rozvoj) jak na straně nabídky, tak i poptávky. Zároveň vztah a rovnováha mezi nimi přestala být (téměř) určována jinak, než na tržních principech.

Vzhledem k suburbanizaci je důležité upozornit na tři následující změny, které formovaly situaci po roce 1989 a které mohou být popsány ve vztahu k podmínkám, které byly označeny jako bariéry jejího rozvoje za socialismu.

Zatímco dříve byla výstavba a správa domovního fondu téměř výhradně v rukou státu, se znovunastolením tržní ekonomiky se v této oblasti začalo pohybovat velké množství soukromých subjektů. Instrumenty politicko-administrativní byly nahrazeny principy výhradně tržními (kromě politicky a sociálně motivovaných omezení v oblasti nájmu). Na jedné straně vznikla řada vlastníků pozemků vhodných pro výstavbu na okrajích měst a na druhé straně se o zájem potenciálních suburbánních migrantů začalo ucházet množství developerů a stavebních společností. A nutno dodat, že ty už nebyly limitovány uvedeným nedostatkem stavebního materiálu. Tato změna odpoutala rozhodnutí o lokalizaci bydlení od státem a družstvy nabízených (a kontrolovaných) variant a otevřela cestu k realizaci různých sídelních preferencí. Jejich realizace naopak začala, daleko více než dříve, záviset na ekonomických schopnostech dostat tržním podmínkám.

S tím je spojen i další důležitý aspekt transformace, který je nutné zmínit a kterým je prohloubení mzdové a příjmové diferenciací obyvatel České republiky. Obě složky nerovnosti zaznamenaly v devadesátých letech významný nárůst. V oblasti mezd bylo Československo před rokem 1989 charakterizováno značnou nivelizací a v rámci dané diferenciací pak převahou demografických rysů jednotlivců (pohlaví a věk) nad jejich tržními charakteristikami (dovednosti a profese) v determinaci výdělků. Společně s tím byla některá odvětví (hornictví, metalurgie, těžké strojírenství) upřednostňována a vybrané kategorie pracovníků (vrcholná státní a stranická byrokracie, armádní a policejní důstojníci) privilegováni. Po roce 1989 transformační proces obrátil všechny tyto tendence a začal měnit ustálenou strukturu výdělků (např. Večerník 2001).

Po roce 1989 se zvětšil také rozsah nerovnosti v příjmech domácností. Příjmy domácností jsou dnes mnohem méně určeny demografickými proměnnými, přičemž význam pracovních charakteristik dospělých členů rodiny se zvýšil. Pozice nemanuálních a vzdělaných pracovníků se zlepšila, zatímco odměny manuálních a méně vzdělaných pracovníků poklesly. Příjmová diferenciací je nejlépe dokumentována syntetickým ukazatelem, Robin Hood indexem, který označuje procento objemu příjmů domácností v přepočtu na osobu, které by bylo nutno přerozdělit pro dosažení rovnoměrné distribuce. Robin Hood index rostl v období 1988 - 92 o 1,4 bodu a v období 1992 - 96 již o 2,4 bodu, viz

následující tabulka. Největší díl růstu indexu přitom spadal v devadesátých letech do příjmově nejvyšší skupiny, příjmově nejnižší skupina se mírně propadala a nepatrně se propadají i ostatní nižší příjmové skupiny. Je zajímavé, že v posledním sledovaném období, tj. 1996 - 2002, příjmová diferenciac domácností zaznamenává návrat téměř do roku 1992. Interpretace tohoto faktu ovšem není předmětem této práce.

Tabulka 3.2.1.:

*Diferenciace příjmů domácností v příjmu na osobu v letech 1988, 1992, 1996 a 2002:
decilové rozdělení skupin domácností podle výše čistého peněžního příjmu na osobu (v %)*

Decilové skupiny	1988	1992	1996	2002
1 (nejnižší)	5,4	4,9	4,4	6,0
2	6,6	6,4	6,1	8,1
3	7,4	7,3	7,0	8,3
4	8,2	8,0	7,6	8,1
5	8,7	8,6	8,2	8,0
6	9,7	9,3	8,9	8,4
7	10,4	10,2	9,9	8,7
8	11,9	11,3	11,3	11,4
9	13,7	13,3	13,6	13,6
10 (nejvyšší)	18,1	20,7	22,8	19,4
Robin Hood Index	14,0	15,4	17,8	14,5

Pramen: Mikrocensus 1988, 1992, 1996, 2002. Vlastní výpočet.

S vědomím, že transformace znamenala nebo podnítila celou řadu dalších procesů (včetně sociálních a kulturních), které ovlivnily vývoj prostorové struktury, a které identifikovat a popsat je v rámci diplomové práce nemožné, se omezím převážně na ekonomický, ale vzhledem k předešlému textu patřičný, pohled. Transformace díky popsaným změnám znamenala přetvoření na straně nabídky a společně s proměnou na trhu práce a přerozdělením majetku i na straně poptávky. Princip polohové renty společně s prostorovým promítnutím změny sociální struktury a bez dominantní role centrálních orgánů začal výrazně spoluvytvářet vzestup či pád jednotlivých regionů, měst nebo jejich částí.

3.3. Procesy měnící vnitřní prostorovou strukturu měst

Uvedené mělo na sídelní strukturu České republiky a z důvodů uvedených v úvodu zvláště na Prahu poměrně přímý a rychlý vliv. Z hlediska dopadů transformace na vnitřní prostorovou strukturu měst jsou nejčastěji zmiňovány procesy fyzické, funkční a sociálně prostorové restrukturalizace⁸.

V rámci takto obecně označeného trendu je možné rozlišit dílčí procesy, které se liší jednak lokalizací a také dopady, které přinášejí. Protože suburbanizace je pouze jedním z nich, v závěru této části budou alespoň stručně představeny některé další procesy, obecně přijímané za podobně důležité, kterými jsou komercializace a gentrifikace (např. Sýkora 1996, 2000, Hampl a kol. 1996).

Proces komercializace představuje zvyšování absolutního i relativního podílu komerčních funkcí (administrativní plochy, obchody, restaurace, hotely) na celkové struktuře využití ploch. Hlavními způsoby, kterými dochází k uvedeným změnám jsou 1) vymístění původních obyvatel a nahrazení bydlení aktivitami ekonomicky výnosnějšími v rámci stávající zástavby, 2) demolice existujících budov a jejich nahrazení novými, 3) zástavba proluk a volných pozemků novými komerčními projekty. Do poloviny 90. let byla komercializace dominantním procesem, který měnil charakter převážně centrální části Prahy. Po vyčerpání vhodných příležitostí v této lokalitě se těžiště posunulo do ostatních částí vnitřního města, později za jeho hranice.

Transformace otevřela prostor rovněž pro vývoj prostorové struktury, který byl dříve pozorován ve městech „kapitalistické“ části světa. Je spojen s aktivitami provázejícími tzv. postindustriální společnost (Bell 1973), jako jsou finančnictví, poradenství, masmédiá, reklama či další speciální služby. Tyto změny, často spojené s příchodem nadnárodních společností, znamenaly pro Prahu nové investice a vytvoření nových pracovních míst. Ta jsou převážně obsazována odborníky, specialisty vyznačující se svébytným životním stylem, který je charakterizován důrazem na profesní kariéru, individualistickým způsobem života, preferencí kvalitního bydlení, s možností kulturního či sportovního vyžití (Hampl a kol. 1996 : 362 – 380). Tato nová společenská vrstva bývá označována jako new middle class nebo yuppies. Díky svému ekonomickému postavení je schopna realizovat své preference v otázce bydlení.

⁸ Např. Hampl, M. a kol. Geografická organizace společnosti a transformační procesy v ČR. 1996.

Obečně je možné konstatovat, že ke změně sociální struktury určité lokality může dojít buď vnitřní proměnou (tj. zvýšením sociálního statusu původních obyvatel) nebo výměnou stávajících obyvatel novými. Druhá uvedená situace je popisována jako gentrifikace. Podle Sýkory (1993: 102) se gentrifikací rozumí: „proces, při němž dochází k rehabilitaci obytného prostředí některých čtvrtí nebo jejich částí velkých měst a k postupnému vytlačování a nahrazování původního obyvatelstva příjmově silnějšími vrstvami nově příchozích „gentrifierů“. Sociologickým aspektem tohoto procesu je invaze skupin obyvatelstva se středními a vyššími příjmy do čtvrtí či částí měst, obývaných lidmi s nižším společenským statutem. Sociálně ekonomický vzestup obyvatel určité lokality je doprovázen rehabilitací původního, často velmi znehodnoceného domovního a bytového fondu. Gentrifikace tak přináší i zlepšení fyzického vzhledu obytného prostředí městských čtvrtí. Detailnější pozornost sociálním důsledkům gentrifikace věnovali např. Sumka 1979, Grier a Grier 1980, Marcuse 1986.

Při lokalizaci procesu gentrifikace nacházíme v současné Praze zóny činžovních domů z 19. století a části historického centra a také čtvrti rodinných domů a vil, postavených do konce první republiky, kde dochází k rekonstrukcím a přestavbám na luxusní bydlení. Příkladem takové čtvrti jsou Haunspalka a Ořechovka. V případě čtvrtí činžovních domů se jedná o některé lokality historického jádra a čtvrti přiléhající k městskému centru jako jsou Vinohrady či Dejvice. Detailní výzkum zabývající se procesem gentrifikace a potvrzující tento trend byl uskutečněn v oblasti ulic Americká a Jana Masaryka (Sýkora 1993).

4. Suburbanizace v Praze

V následující části práce bude sledován a dokumentován populační vývoj Pražského metropolitního regionu a důraz bude kladen zvláště na období po roce 1989.

At' chápeme suburbanizaci v širším pojetí, tedy jako rozvoj zázemí města spojený především s relativním nebo absolutním populačním růstem nebo v užším pojetí, tedy jako migraci obyvatel z jádrového města do zázemí, je nutné nejdříve tyto oblasti územně vymezit. S tím je ale spojena celá řada problémů.

4.1. Územní vymezení

V některých případech je zázemím rozuměno území mimo administrativně správní oblast města, ale těsně za jejím okrajem (např. Fava in ASR 1956). Jindy a zejména v evropském kontextu se zázemím rozumí, kromě sídelních celků těsně za administrativními hranicemi měst, i městské čtvrti, které jsou sice uvnitř správních hranic, avšak na okrajích souvisle zastavěných ploch (např. Musil in Horská, Maur, Musil 2002 : 189). Druhou okolností, která vymezení těchto zón komplikuje, je, že jádrové město v průběhu vývoje rozšiřuje svoji plochu a pohlcuje původní sídla příměstské zóny, která se postupně stávají jeho součástí. Hranice mezi jádrovým městem a zázemím tak není možné fixovat a musí se s postupným vývojem přizpůsobovat konkrétní situaci. Posledním okruhem problémových otázek je určení „vnějších“ hranic sledovaného území. Vzhledem k tomu, že suburbanizace je spojována s oblastí funkčně spjatou s jádrovým městem, nejčastěji se v této souvislosti za hledisko jejího vymezení uvažuje o dojížděkové vzdálenosti (např. Fava in ASR 1956, Martin in ASR 1956). Otázce spojené s vymezením metropolitních oblastí v České republice je věnována detailní pozornost například ve studii Kosteleckého a Čermáka (2004). V této práci byl Pražský metropolitní region (aglomerace) vymezen účelově jako území hlavního města Prahy a dřívějších přilehlých okresů Praha východ a Praha západ.

Při určení „vnitřních“ hranic, tedy mezi jádrovým městem a zázemím, jsou výše zmíněné problémy v případě Prahy zvláště patrné. Současné administrativní hranice Prahy byly naposledy rozšířeny v roce 1974, kdy pohltily třicet okolních obcí. Důvodem bylo vytvoření dostatečného prostoru pro budování rozsáhlých panelových sídlišť. Praha tak pohltila i venkovské zázemí, kde později už k výstavbě nedošlo. V jejich rámci se tak dnes nacházejí i příměstské obce, které fyzicky nenavazují na vlastní město a samy tvoří jasně vymezený urbanistický celek s původně venkovskou nízkopodlažní zástavbou (Kolovraty,

Újezd nad Lesy, Březiněves atd.), a které je nutné vnímat z hlediska hustoty obyvatel, charakteru zástavby a celkového vztahu k centrální části města spíše jako součást zázemí, tedy suburbánní zóny, než jádrového města.

Zásadní význam tak při určení těchto hranic měl způsob sběru dat použitých k analýze. V první části, která je věnována hodnocení suburbanizace v širším pojetí a kde je sledován populační vývoj jednotlivých území, bylo využito dat ze Sčítání lidí, bytů a domů pořádaných Českým statistickým úřadem v letech 1991 a 2001. Tento datový soubor je tříděný podle územních jednotek, kdy nejmenší je urbanistický obvod a hierarchicky následují katastrální území. Urbanistické obvody jsou však pro účely této práce příliš malé jednotky a jsou mezi nimi výrazné rozdíly v počtu obyvatel, někdy neobsahují žádné obyvatele. Proto bylo zvoleno členění podle katastrálních území v Praze, kdy i v rozptýlené zástavbě na okraji Prahy obsahuje každý katastr zastavěné území určitého sídla, což umožňuje vymezit hranici mezi jádrovým městem a zázemím i uvnitř administrativních hranic Prahy. V tomto případě, samozřejmě i přes možnou diskutabilnost, bude použito vymezení používané Útvarem rozvoje hlavního města Prahy (ÚRHMP, Průvodní zpráva 1999). V jeho přístupu je rozlišováno mezi tzv. kompaktním městem a vnějším pásmem. Kompaktní město zahrnuje vnitřní souvisle zastavěné město, jehož součástí je historické jádro, současné centrum, původní pražská předměstí s blokovou zástavbou, prvorepubliková zahradní města a vnější souvisle zastavěné město, do něhož spadá poválečná zástavba většinou sídlištního charakteru a původní obce touto zástavbou pohlcené. Vnější pásmo je definováno jako území připojených obcí za hranicemi tohoto kompaktního města, kde převažuje neměstský charakter zástavby a které jsou územně oddělené od kompaktního města. Zázemím (suburbánní zónou) tak v této části práce bude označeno zmíněné vnější pásmo a území bývalých okresů Praha východ a západ.

V druhé části analytické kapitoly, kde bude sledována především dynamika procesu suburbanizace po roce 1989 a důraz bude kladen na její užší pojetí, tedy migrační pohyb z jádrového města do jeho zázemí, budou použita data Českého statistického úřadu získaná v rámci výzkumu Pohyb obyvatelstva, která jsou shromažďována s roční periodicitou. Vzhledem k tomu, že tento soubor je tříděn podle administrativních hranic, není možné použít předcházející „jemnější“ vymezení a jádrovým městem bude rozuměno území hlavního města Prahy a zázemím okresy Praha východ a Praha západ.

4.2. Vývoj kompaktního města a zázemí

První část je omezena na sledování změn počtu obyvatel, které zaznamenaly jednotlivé oblasti Pražského metropolitního regionu mezi roky 1991 a 2001.

Dostupným ukazatelem, jak u podrobného územního členění, tak také u výše popsaných území, je celková změna počtu obyvatel. Ta je kromě absolutních údajů vyjádřena indexem změny počtu obyvatel: $IZP = (Pt+x/Pt)*100$; $Pt+x$ je počet obyvatel v konečném roce sledování, Pt je počet obyvatel v počátečním roce sledování.

Tabulka 4.2.1.

Počet obyvatel, absolutní změna a relativní vyjádření změny v kompaktním městě, zázemí a celé aglomeraci mezi 3. 3. 1991 a 1. 3. 2001

	Počet obyvatel k 3.3.1991	Počet obyvatel k 1.3.2001	Absolutní změna	Index změny počtu obyvatel
Pražská aglomerace	1 381 595	1 348 256	- 33 339	97,59
Kompaktní město	1 148 326	1 096 720	- 51 606	95,51
Zázemí	233 269	251 536	+18 267	107,83

Zdroj: SLBD 1991, 2001, vlastní výpočet

Jak je patrné, celá Pražská aglomerace v průběhu devadesátých let byla populačně ztrátová, a to o více jak 33 000 obyvatel. V relativním vyjádření uvedené znamená úbytek obyvatel o téměř 2,5 procenta. Tato ztráta je způsobena výhradně poklesem počtu obyvatel v kompaktním městě, kde v roce 2001 bylo přítomno o 51 606 obyvatel méně než v roce 1991. Území, definované jako zázemí, bylo naopak populačně ziskové. V logice definice suburbanizace v širším pojetí tak došlo k dekoncentraci obyvatel a suburbánní zóna vykázala absolutní i relativní růst.

Podrobné územní členění použité v této části práce nám umožňuje i detailnější lokalizaci této změny. Zázemí může být rozděleno na kontaktní území uvnitř administrativních hranic a vzdálenější zázemí.

Tabulka 4.2.2.

*Počet obyvatel, absolutní změna a relativní vyjádření změny v kontaktním zázemí
a vzdálenějším zázemí mezi 3. 3. 1991 a 1. 3. 2001*

	Počet obyvatel k 3.3.1991	Počet obyvatel k 1.3.2001	Absolutní změna	Index změny počtu obyvatel
Kontaktní zázemí	65848	72386	6538	109,93
Vzdálenější zázemí	167421	179150	11729	107,01

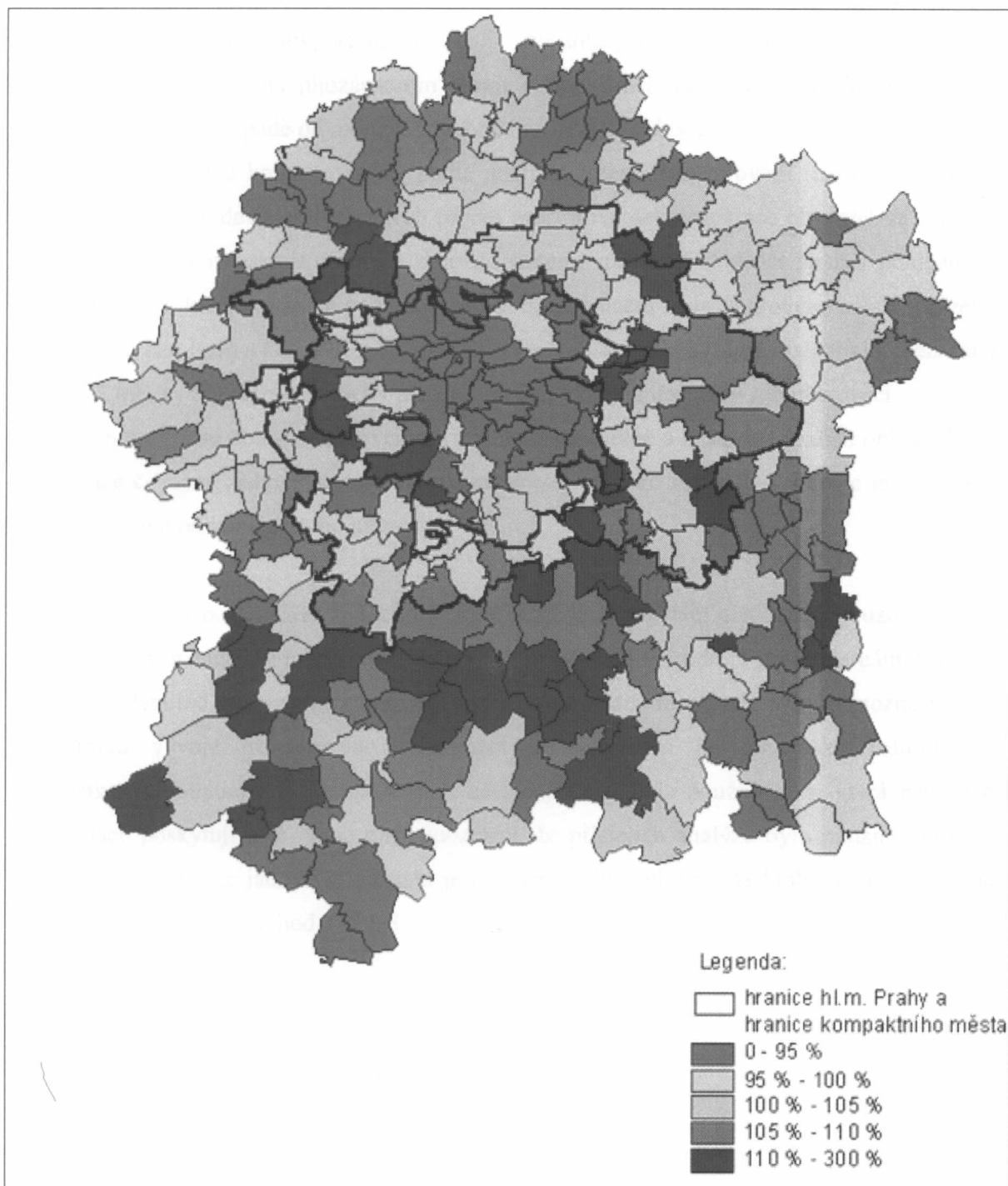
Zdroj: SLBD 1991, 2001, vlastní výpočet

Na základě tohoto rozdělení je možné konstatovat, že v rámci celkového, téměř osmi procentního růstu počtu obyvatel zázemí, se podílí v absolutním vyjádření více obce v bývalých okresech Praha východ a západ, ale vztaheno k počtu obyvatel území uvnitř správních hranic Prahy byl růst více soustředěn do oblasti bezprostředně navazující ke kompaktnímu městu.

Uvedené ovšem neznamená, jak můžeme vidět i při cestách mimo město, že by celé území zaznamenávalo rovnoměrný vývoj suburbanizačního procesu. Rozvoj jednotlivých částí zázemí Prahy je odlišný a existují výrazné rozdíly mezi „rozvíjenými“ a „upadajícími“ obcemi. Ty pramení z rozdílného potenciálu jednotlivých obcí, především dopravní dostupnosti, atraktivitě přírodního i sociálního prostředí a nabídky stavebních pozemků. Tyto rozdíly jsou nejlépe viditelné z následujícího kartogramu.

Graf 4.2.1.

Index změny počtu obyvatel v katastrálních územích a obcích mezi 3. 3. 1991 a 1. 3. 2001

Jak je z uvedeného grafického znázornění patrné, většina katastrů v rámci kompaktního města je populačně ztrátová. Největší ztrátu obyvatel zaznamenaly katastry Vinohrady a Holešovice. Oblasti, které naopak nejvíce získaly, jsou lokalizovány na okraji města nebo v bližším zázemí, a to zejména v jeho jižní části. V rámci města jde zejména o nabalování na kompaktní město. Vysokými přírůstky zaujme především jihozápadní sektor Prahy, východní část města a jižní pás podél hranice města. Hranice Prahy přitom nemá výrazný vliv na rozložení obyvatel, protože na přírůstkové oblasti v rámci Prahy často navazují oblasti v zázemí, především u významných komunikací. Nejvýznamnější je již zmíněný jižní okraj Prahy, na něž navazuje rozsáhlá přírůstková oblast na jih od města; podobná situace je i na jihozápadním okraji Prahy. Další shluk přírůstkových katastrů je v oblasti na severozápadě od města a podobně i na severovýchodě.

Závěrem lze konstatovat, že podle analýzy změn v prostorovém rozložení obyvatel proběhl v Praze v devadesátých letech proces prostorové dekoncentrace obyvatel ve směru z vnitřního města na okraje Prahy a dále do zázemí města. Z hlediska širšího pohledu na suburbanizaci, který soustředí pozornost pouze na populační vývoj jádrového města a zázemí (např. Van den Berg a kol. 1982, Musil, Ryšavý a Velíšková 1984) prodělala Praha mezi roky 1991 a 2001 vývoj charakteristický pro druhou fázi vývoje měst, tedy suburbanizaci.

Suburbánní oblast se zároveň nevyvíjela rovnoměrně a je možné rozlišit oblasti, které byly více či méně ziskové a které naopak ztrátové. Ohnisko největšího rozvoje je situováno v oblasti jižně od kompaktního města.

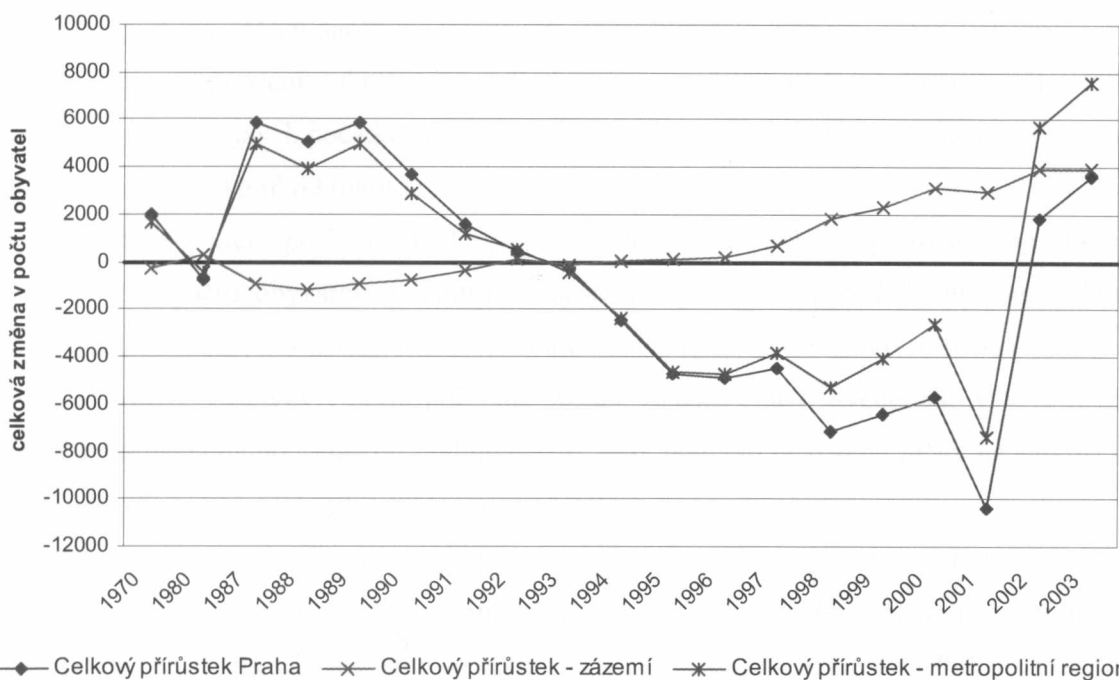
V předcházející části bylo prostorové rozložení obyvatel sledováno pouze ve dvou časových momentech, v momentech, kdy se provádělo sčítání lidu. Tyto údaje nám dovolily poměrně detailně analyzovat vývoj z hlediska územní distribuce, ale nebylo možné popsat dynamiku vývoje prostorového rozmístění a analyzovat jej z hlediska jednotlivých přírůstkových/úbytkových komponent. V následující části byla použita data, která nám tyto informace poskytují a je nutné opět upozornit, že při jejich analýze bylo použito „hrubší“ územní členění, kde jádrovým městem je celé území hlavního města Prahy a zázemím jsou bývalé okresy Praha východ a západ.

4.3. Dynamika a struktura suburbanizačního procesu

Pro dokumentaci dynamiky vývoje v prostorovém rozmístění obyvatelstva je možné využít grafické znázornění celkového přírůstku⁹ (případně úbytku) obyvatel v uvedených územích a celé metropolitní oblasti. Pro snadnější vytvoření představy o celkovém vývoji a intenzitě jsou použity jednotlivé křivky, které reprezentují absolutní vyjádření a časová řada od roku 1987 do současnosti byla doplněna údaji z let 1980 a 1970¹⁰.

Graf 4.3.1.

Celkový přírůstek/úbytek obyvatel v Praze, zázemí a metropolitním regionu v letech 1970, 1980 a 1987- 2003

Zdroj: Pohyb obyvatelstva, ČSÚ, 1970, 1980, 1987-2003

Na první pohled je patrné, že obě sledované oblasti po roce 1989 zaznamenaly výraznou změnu, která pro každou z nich přinesla vývoj přímo opačný předchozímu. Konec osmdesátých let znamenal pro Prahu, tedy jádrové město, poměrně stabilní roční přírůstek přes pět tisíc obyvatel ročně, zatímco zázemí stále populačně ztrácelo, a to vždy o více jak tisíc obyvatel. Jádrové město od začátku transformace rostlo stále pomaleji, až se v roce 1993 dostalo do záporných čísel. Od roku 1995 byl úbytek počtu obyvatel na stejné úrovni jako

⁹ souhrnné vyjádření, které je složeno z přirozeného přírůstku a přírůstku stěhováním

¹⁰ Údaje z tohoto roku nejsou úplně srovnatelná se zbytkem, protože v roce 1974 došlo k rozšíření administrativních hranic Prahy o 51 okolních obcí.

přírůstek před deseti lety. Změna, která vypadá jako obrat tohoto trendu a nastala po roce 2001, je pouze zdánlivá a její vysvětlení je možné najít ve změně metodiky, podle které jsou data upravena. Od tohoto roku (projevuje se v údajích od roku 2002), v návaznosti na Sčítání lidu, domů a bytů 2001, jsou do výsledků zahrnováni i cizinci s tzv. dlouhodobým pobytem (tj. s pobytem na základě víza nad 90 dnů, podle zákona č. 326/1999 Sb.) a cizinců s azylem na území ČR, kteří se díky postavení Prahy soustřeďují či jsou alespoň formálně vedeni na jejím území.

Pro zázemí platí téměř vše výše uvedené, ale vždy s „opačným znaménkem“. Do roku 1993 bylo populačně ztrátové (v relativním vyjádření o více než deset promile na 1000 obyvatel ročně) a od druhé poloviny devadesátých let populačně získávalo s rostoucím tempem, na přelomu století například o více jak 3000 obyvatel ročně.

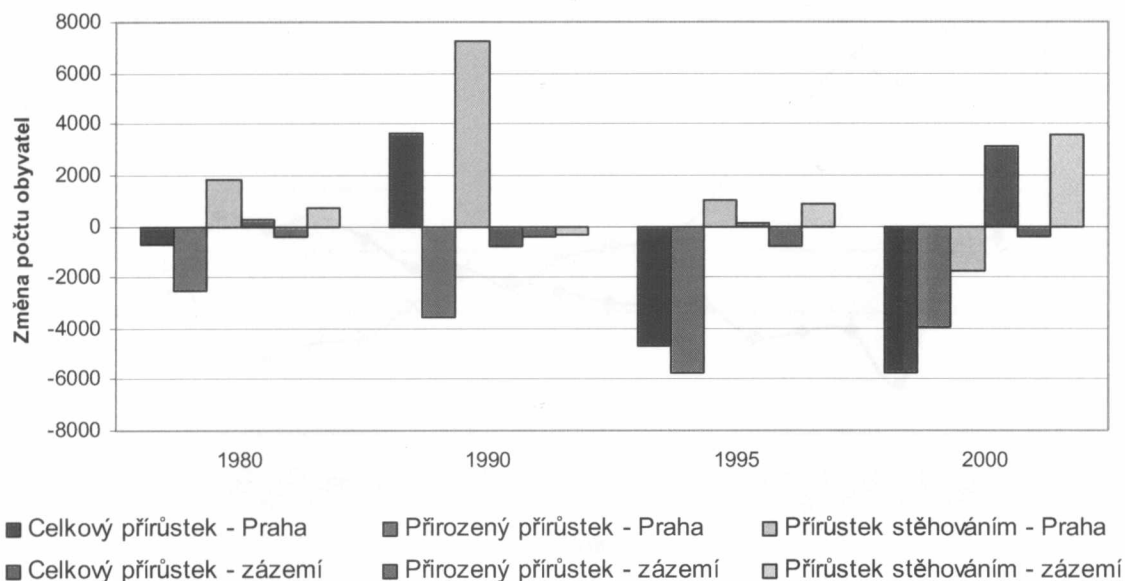
V rámci hodnocení suburbanizace Prahy po roce 1989 je tedy zlomový rok 1993. V tomto roce došlo jak k počátku absolutního růstu zázemí, tak také ke změně ve vztahu k jádrovému městu, které od tohoto roku populačně ztrácí.

Informace, které poskytlo předcházející zjištění je možné interpretovat celou řadou příčin. Úbytek počtu obyvatel ve vnitřním městě je způsoben například změnou funkční struktury centra (komercializace), která vytlačuje rezidenty do okolních čtvrtí nebo výrazným omezením bytové výstavby v první polovině 90. let. Značná „část“ uvedeného vývoje může být také způsobena demografickou podmíněností, tedy podílem přirozené měny na celkovém přírůstku/úbytku v jednotlivých vymezených oblastech.

Detailnější představu o struktuře přírůstku/úbytku počtu obyvatel nabízí jeho dekompozice na přirozenou měnu a migrační vliv. Pro umožnění sledování vývojového trendu je tato struktura představena ve čtyřech časových řezech - v roce 1980, na počátku transformace, tedy v roce 1990 a po pěti a deseti letech.

Graf 4.3.2.

**Struktura celkového přírůstku/úbytku obyvatel Prahy a zázemí
v letech 1980, 1990, 1995 a 2000**

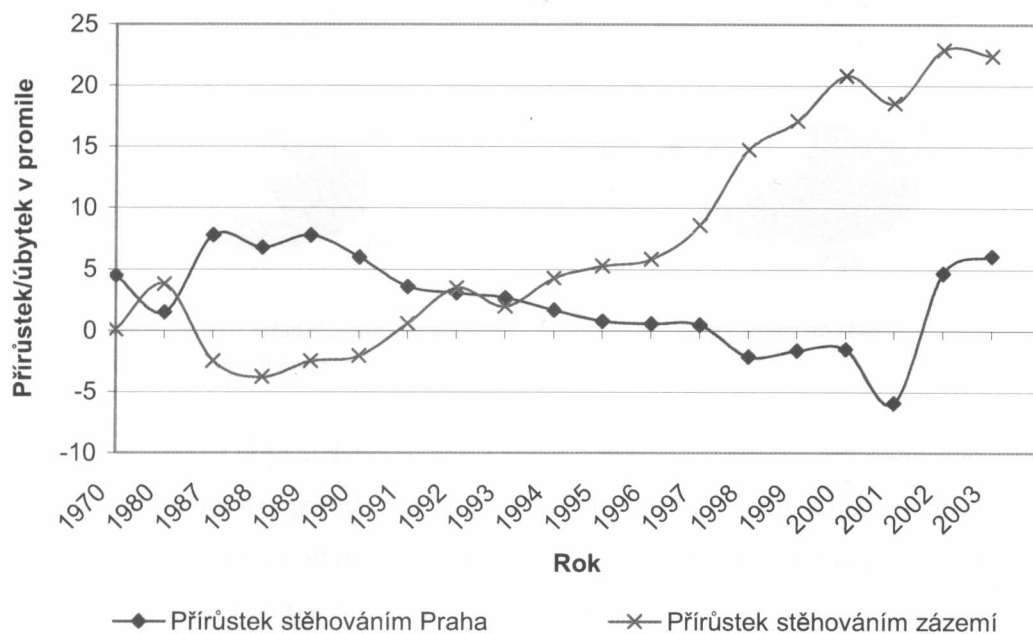
Zdroj: Pohyb obyvatelstva, ČSÚ, 1980, 1990, 1995 a 2000

Na základě údajů znázorněných v uvedeném grafu je zřejmé, že - izolovaně podle přirozené měny - obyvatelstva v obou územích stále ubývá. Proporcionálně je míra úbytku obyvatelstva jak za jádrové město, tak i zázemí srovnatelná. Základní složkou tvořící celkový přírůstek je tedy výsledné saldo přírůstku stěhováním. Migrace do hlavního města byla největší z představených řezů v roce 1990, kdy přírůstek stěhováním dosáhl více než 7000 obyvatel. V roce 1995 migrační zisk výrazně oslabil a v roce 2000 už převažovali vystěhovalí nad nově příchozími. Zázemí je charakterizováno malou atraktivitou do poloviny devadesátých let, a naopak velice výrazným podílem přírůstku stěhováním na celkovém výsledku v roce 2000.

Vývoj v atraktivitě jednotlivých oblastí městského regionu a možnostech své preference realizovat je nejlépe patrný na rozdílu (saldu) mezi přistěhovalými a vystěhovalými. Názorné zobrazení poskytne následující graf, který představuje vývoj relativního vyjádření (přepočítáno na 1000 obyvatel) migračního salda (rozdílu mezi přistěhovalými a vystěhovalými) v daných územích. Jako u předchozích případů je sledováno od roku 1987 do současnosti souvislou časovou řadou a pro ilustraci předcházejícího stavu byly přidány opět údaje za rok 1970 a 1980.

Graf 4.3.3.

**Saldo migrace za Prahu a její zázemí (okresy Praha západ a východ)
v letech 1970, 1980, 1987-2003**

Zdroj: Pohyb obyvatelstva, ČSÚ, 1970, 1980, 1987-2003

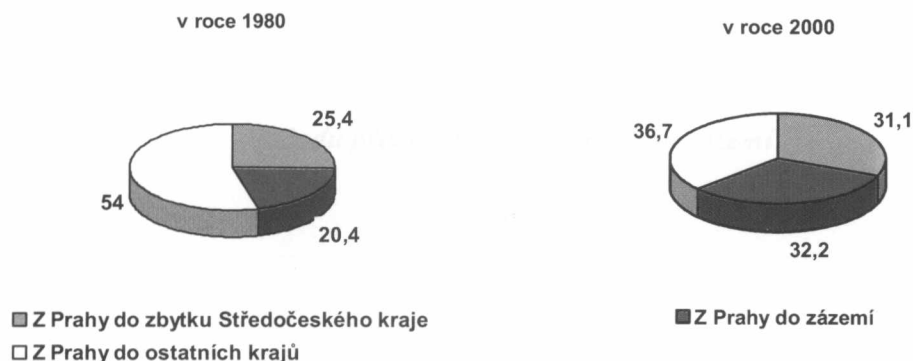
K vývoji, který Pražský městský region zaznamenal, je možné konstatovat, že v sedmdesátých a osmdesátých letech byl pohyb obyvatelstva jak v Praze, tak i jejím zázemí poměrně stabilizovaný a celý region i jednotlivé složky byly mírně ziskové. Konec dekády před listopadem 1989 a první rok transformace je charakteristický výrazným ročním úbytkem populace stěhováním v zázemí a významnými zisky jádrového města. Od roku 1989 se tento trend obrací, přírůstek Prahy postupně ztrácí na intenzitě a koncem devadesátých let se dostává do záporu.

Opačnou tendenci zaznamenává zázemí, které se k souhrnnému zisku dostává v roce 1991 a postupně stále posiluje. Od roku 1998 vždy o více než 0,15 procenta. Přestože z uvedené časové řady je další vývoj těžké vyvozovat, stagnace růstu v posledním roce je možná signálem, že atraktivita zázemí pomalu dosahuje svého vrcholu. Pro výrazný obrat migračního salda Prahy po roce 2001 existuje pravděpodobné vysvětlení, a to, že je způsoben již popsanou změnou metodiky třídění dat.

Posun v této oblasti charakterizuje následující graf, který uvádí směr stěhování v roce 1990 a o deset let později.

Graf 4.3.4.

Podíl zázemí Prahy, zbytku Středočeského kraje a ostatních krajů jako cílové oblasti vystěhovaných z Prahy

Zdroj: Pohyb obyvatelstva, ČSÚ, 1980 a 2000

Z uvedeného je patrné, že v roce 1980 bylo zázemí cílem pro pětinu všech vystěhovaných z Prahy a celkově Středočeský kraj nedosahoval ani padesáti procent. Výrazný podíl ostatních částí (včetně Slovenska) vypovídá o přetrvávající snaze o rovnoměrný rozvoj regionů, který byl dosahován například omezením dobrovolného rozhodování o místě pracovního působení tzv. umístěnkami. Za nízkým podílem zázemí Prahy stojí již dříve uvedené faktory, jakými bylo preferování kolektivní výstavby nad soukromou, nedostatek finančního kapitálu v individuálním vlastnictví společně s nedostatkem stavebního materiálu, striktní ochrana zemědělské půdy atd.

O dvacet let později je Středočeský kraj cílem stěhování pro více než 63 procent migrantů a zázemí Prahy pro téměř jednu třetinu. Pouze 36 procent vystěhovaných odešlo z Prahy do vzdálenějších regionů.

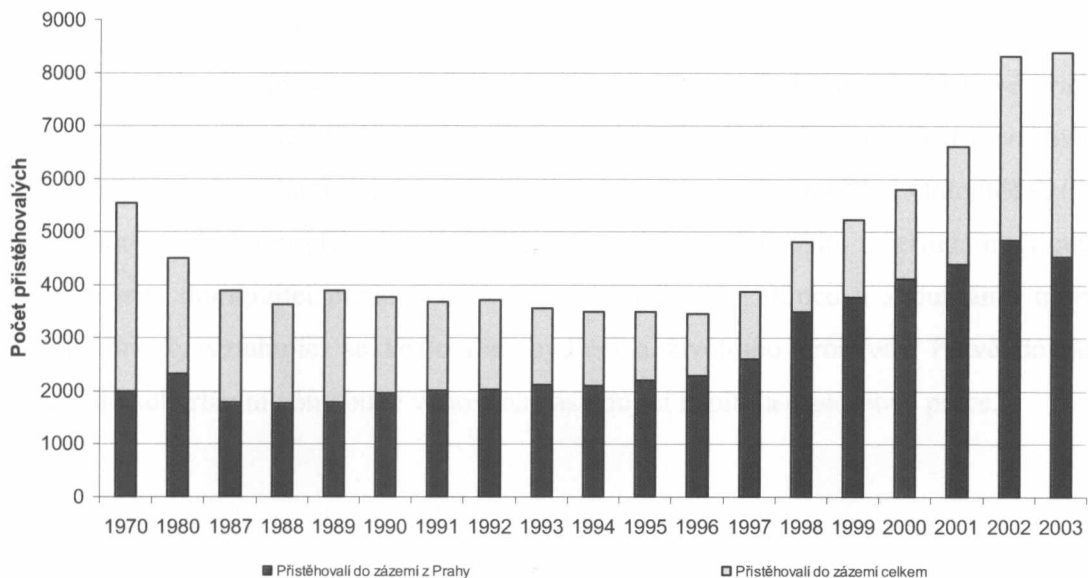
Právě uvedeným se také dostáváme k poslednímu a velice důležitému aspektu v konceptu urbanizačního procesu, který nebyl doposud zohledněn a který definuje suburbanizaci na základě směru migračních pohybů obyvatelstva. Na rozdíl od urbanizace, ať definované tradičně nebo v rámci urbanizačního procesu, je v této etapě dominantním pohybem disperze původně městských obyvatel do předměstského (původně venkovského nebo zemědělského) prostoru. Protože v předcházející analýze jsem sledoval pouze přírůstek zázemí stěhování a nebyla v něm zahrnuta tato charakteristika, je nutné se zaměřit na migrační pohyby mezi jádrovým městem a jeho zázemím.

Jak bylo výše konstatováno, zázemí Prahy bylo do roku 1991 na základě migrace ztrátové a v následujícím desetiletí se posouvalo k migračním ziskům se stále rostoucím

tempem. Míra, do jaké je tento vývoj možné považovat za suburbanizaci podle posledního definičního znaku, je patrná z poměru dřívějších obyvatel Prahy na celkovém počtu přistěhovalých do zázemí.

Graf 4.3.5.

Podíl přistěhovalých z Prahy do zázemí

Zdroj: Pohyb obyvatelstva, ČSÚ, 1970, 1980, 1987-2003

Budu-li se soustředit až na situaci po roce 1993, od kdy zázemí rostlo rychleji než jádrové město, a tím byla splněna první „podmínka“ suburbanizace, je podíl obyvatel, kteří přišli z Prahy vždy nad šedesáti procenty a kulminuje v roce 1998. V tomto roce dosáhl více než sedmdesáti procent. Dám-li uvedené do souvislosti s absolutním počtem těch, kteří přišli do zázemí v tomto roce, znamená to, že z Prahy našlo v zázemí svůj domov 3485 obyvatel. Od začátku století a zvláště v posledních dvou letech se i při zachování téměř stejného počtu příchozích z Prahy jejich podíl v relativním vyjádření snížil. V letech 2002 a 2003 tak obyvatelé přicházející do zázemí z jiných regionů než z Prahy tvořili až 45 procent ze všech přistěhovalých.

Z tohoto vývoje je možné usuzovat, že v transformačním a posttransformačním období existuje v Praze poměrně silná část obyvatel preferující suburbánní bydlení a zároveň schopná tyto preference realizovat.

Závěrem lze konstatovat, že podle analýzy změn v prostorovém rozložení obyvatel proběhl v Praze v devadesátých letech proces prostorové dekoncentrace obyvatel ve směru z vnitřního města na okraje Prahy a dále do zázemí města. Suburbánní oblast se ale nevyvíjela rovnoměrně, ohnisko největšího rozvoje je situováno v oblasti jižně od kompaktního města. Tento trend, který byl pozorován u měst dříve kapitalistické části světa, byl u nás vlivem společenského systému před rokem 1989 zpožděn a zpomalen. Do suburbanizační fáze vývoje města se tak Pražský metropolitní region dostává až od roku 1993, kdy zázemí roste rychlejším tempem než jádrové město.

Na ziscích zázemí se i přes výrazný podíl migrantů z Prahy podílejí i nově příchozí z ostatních regionů ČR. Je otázkou zvoleného přístupu, do jaké míry tento fakt považovat za suburbanizaci či spíše urbanizaci v „tradičním“ pojetí. Jak uvádí například Ouředníček (2000 : 21), důležitým aspektem při porovnání obou procesů jsou především motivace migrantů. U urbanizace jsou dominující především ekonomické faktory, zatímco u suburbánní migrace převažují důvody vztahující se ke kvalitě bydlení a životního prostředí. Právě důvodům stěhování do suburbánní zóny bude věnována následující kapitola diplomové práce.

5. Proč se lidé stěhují do zázemí Prahy

Dokladem toho, že změnu prostorového chování obyvatel, která byla dokumentována a popsána v předcházející kapitole, je možné spojovat s politickou a ekonomickou transformací po listopadu 1989, je kromě předložených výsledků i existence potenciálu „suburbánního“ rozvoje za socialismu. Ten byl zjištěn při výzkumu rezidenčních preferencí v ČSSR v sedmdesátých letech, který odráží sídelní preference respondentů strukturovaných podle jejich skutečného bydliště.

Tabulka 5.1.

Rozložení respondentů do sídelních typů podle skutečného bydliště a podle sídelních preferencí (v procentech z celkového souboru)

<i>Typ sídla</i>	<i>Bydlící</i>	<i>Preferující</i>	<i>Rozdíl mezi preferujícími a bydlícími v procentech</i>	
				<i>index</i>
Velkoměsto	14,4	11,5	-2,9	0,80
Střední město	18,7	19,1	+0,4	1,02
Malé město	23,5	25,2	+1,7	1,07
Obec blízko Velkoměsta	2,4	9,1	+6,7	3,80
Obec blízko Malého a středního Města	18,0	22,5	+4,5	1,25
Venkovská Obec	21,6	10,4	-11,2	0,48

Zdroj: L. Kotačka, Preference sídelních typů mezi obyvatelstvem ČSSR, Otázky urbanizace, VÚVA, 1976 in Musil 1977, str. 215

Zmíněný potenciál rozvoje příměstských zón je vyjádřen kladným saldem u obcí v blízkosti měst (a zvláště velkoměsta). Toto zjištění ostře kontrastuje se zjištěným skutečným vývojem před rokem 1989. Možným a pravděpodobným vysvětlením je, že tyto preference, i když existovaly, nemohly být realizovány, dokud transformace neodstranila překážky bránící jejich naplnění. Tím také částečně ospravedlňují poměrně obsáhlou třetí kapitolu diplomové práce, která se právě změnám v oblasti politicko-správní a zvláště ekonomické věnovala.

Jak už bylo uvedeno, migrace obecně a tedy i ta suburbánní, je výsledkem interakce mezi kontextuálními podmínkami (bariérami a příležitostmi) a motivacemi a možnostmi v individuální rovině. Následující část práce bude zaměřena na rovinu individuální a bude hledána odpověď na otázku, které faktory stojí za dříve existující a v devadesátých letech

naplňovanou přitažlivostí bydlení v zázemí města. Vhodným způsobem při snaze zodpovědět tuto otázku se nabízí popis důvodů, které byly mezi nově příchozími určující pro rozhodnutí se do zázemí města přestěhovat. Tyto důvody mohou být, s jistou mírou zkreslení, chápány jako odraz zmíněných sídelních preferencí.

Oficiální statistika se v oblasti důvodů stěhování omezuje pouze na sledování několika faktorů, kterými jsou: změna práce, přiblížení se k pracovišti, učení nebo studium, zdravotní důvody, sňatek, rozvod, bytové důvody, následování rodinného příslušníka a kategorie označující jiné důvody. O analýzu důvodů suburbánní migrace na těchto datech se pokusil například Ouředníček (2003), který dochází k závěru, že převažujícími důvody pro suburbánní migraci (rozuměj do bývalých okresů Praha východ a západ) jsou tzv. bytové důvody, následování rodinného příslušníka a kategorie zahrnující jiné důvody.

V této souvislosti je možné souhlasit s Hanou Librovou (Soc. čas 97/1), která statistický makro pohled kritizuje jednak z hlediska způsobu získávání údajů a také pro vybrané ukazatele, které jsou migrantům předloženy. Za příklad může posloužit, že ačkoliv demografické výzkumy konstatují v sídelních preferencích jako dominantní „ekologické důvody“ (např. Drbohlav 1992, Bartoňová a Drbohlav 1993), demografická statistika je vůbec neevduje. Statistikové se domnívají, že environmentálně orientované motivy lze zahrnout pod pojem „zdravotní důvody“, což je podle mého názoru nedostatečné. Spojení environmentálních a zdravotních důvodů také zcela ignoruje demografickými výzkumy doloženou skutečnost (Drbohlav 1991, 1992), že v migračních preferencích sehrávají roli také jiné „ekologické“ vlastnosti cílové oblasti než vlastnosti zdravotní. Zcela stranou zájmu statistického sledování je také role motivace, která vychází z preferencí „sociální kvality prostředí“ migrantů na novou rezidentní lokalitu, případně její geografická pozice.

5.1. Důvody migrace

Pravděpodobně nejkompexnější přístup u výzkumů věnujících se důvodům migrace vychází z teorie push a pull faktorů (Bogue 1969). Push faktory jsou definovány jako důvody, které působí na odchod z daného místa a za pull faktory jsou naopak vnímány důvody, které přitahují migranty do místa jiného.

U obou faktorů jsou v různých výzkumech užívány desítky různých indikátorů. Tyto indikátory mají různá jména a odlišné významy a bylo učiněno mnoho pokusů je klasifikovat jako důvody migrace do mnoha skupin podle jejich funkce.

Inspirojící v této souvislosti je například klasifikace, kterou nabídli Clark a Onaka (1983). Tito autoři v širší rovině rozdělili důvody migrace do třech podskupin: vynucenou

změnu bydliště (forced relocation), dobrovolnou změnu místa rezidence (voluntary adjustment), jako výsledek snahy o zlepšení životních podmínek a migraci vyvolanou změnou v životní situaci (induced reasons). Protože vynucenou migrací je rozuměno přestěhování nedobrovolné, způsobené administrativním zásahem případně živelní katastrofou, v případě suburbánní migrace je možné tuto kategorii opomenout a detailněji se věnovat zbývajícím dvěma skupinám důvodů.

U dobrovolné migrace jsou následně identifikovány tři širší skupiny důvodů vedoucích k přestěhování. Prvním důvodem, pro který je používáno označení ekonomický, je spojen se změnou bydliště v souvislosti s pracovním uplatněním. Druhou je oblast bydlení, do které spadá změna bydliště ve snaze o změnu kvality bytu, především co se týká jeho velikosti, komfortu a právního vztahu k němu. Pro tuto skupinu důvodů bude dále používáno označení bytové důvody. Poslední oblast se váže k preferencím z hlediska prostředí rezidentní lokality. Podle přístupu Clarka a Onaky je možné ji rozdělit na podskupinu vázanou k sociálnímu prostředí a přírodnímu prostředí. Sociálním prostředím se rozumí prestiž lokality, nízká úroveň kriminality a vztah k lokalitě z hlediska blízkosti přátel či rodičů. Za důvody spojené s přírodním prostředím je „ekologická“ kvalita místa. Důvody vyvolanými změnou životní situací se rozumí změny spojené s životním cyklem, například odchod do důchodu, změna rodinného stavu nebo změna ve velikosti domácnosti. Částečně mimo tyto uvedené kategorie, ale bezpochyby rovněž k důvodům migrace patřící, jsou faktory spojené s cílovou lokalitou stěhování. Mezi ty spadá především infrastrukturní vybavenost lokality a její geografická pozice, vztažená především k ostatním místům, kde migranti uspokojují a uskutečňují ostatní činnosti, jako je například práce, nakupování či zábava.

Z uvedeného přístupu a třídění vychází rámcově i vlastní výzkumné šetření, s cílem získat detailněji strukturované informace o důvodech obyvatel přestěhovat se do suburbánní zóny než nabízí oficiální statistika.

5.2. Metodologie

Pro zjištění, jaké důvody sehrály nejvýznamnější roli při výběru suburbánní zóny u příchozích do zázemí Prahy bylo zvoleno retrospektivní dotazníkové šetření. Není v možnostech této diplomové práce uspořádat šetření reprezentativní, a proto byl zvolen model případové studie pouze na malém území. Za oblast, kde byl výzkum proveden, byly zvoleny Koloděje. Přestože se nacházejí v administrativních hranicích Prahy, v současnosti spadají do městské části Praha 21, je možné je považovat za vhodného reprezentanta suburbánní zóny. Nacházejí se na okraji Velké Prahy, jsou výrazně prostorově odděleny od

jádrového města a dominantní funkcí této obce je funkce rezidenční. Dalším výběrovým kritériem oblasti bylo, aby byla odpovídající definici suburbanizace z hlediska populačního růstu. Koloděje z tohoto hlediska vyhovovaly, kdy s přírůstkem obyvatel přesahujícím 200 osob mezi sčítáními patří do skupiny obcí s největší dynamikou růstu po roce 1989.

Protože výzkum byl zaměřen na nově příchozí (rozuměj po roce 1989), byl kontaktován úřad městské části a na základě rozhovoru s jeho představitelem byli tito noví obyvatelé obce identifikováni (resp. místa, kde žijí). V případě Koloděj se jedná celkem o 93 domácností. Většina (86) žije v nově postavených rodinných domech převážně lokalizovaných ve dvou oblastech navazujících na starou vesnickou zástavbu. Pouze šest nově příchozích domácností se přistěhovalo do objektů v původní zástavbě.

Dotazník byl autorem diplomové práce osobně roznesen po jednotlivých domácnostech ve dnech 16. – 18. listopadu 2005 a po týdnu byl prováděn osobní odběr. Osloveny byly všechny nově příchozí domácnosti – těm, na které se nebylo možné opakovaně dozvonit, byl dotazník zanechán ve schránce s prosbou o odevzdání na obecní úřad (do budovy radnice). Návratnost těchto dotazníků však byla nulová. Výběrová populace se tedy stoprocentně překrývala s populací cílovou. Celková návratnost dosáhla 55 %, spolupráci na výzkumu navázalo 51 domácností.

Při osobním kontaktu a také v průvodním dopise k dotazníku byla požádána o jeho vyplnění hlava domácnosti, definovaná jako osoba, která do domácnosti přináší největší část financí, případně měla nejvýraznější podíl na rozhodnutí přestěhovat se. Celkem dotazník vyplnilo 31 mužů a 20 žen. Věkový rozptyl se pohyboval od 33 do 68 let, s průměrným věkem 42,3 let.

Otázky vázané k důvodu přestěhování byly doplněny o zjišťování struktury domácnosti a o informace o místě a charakteru původního bydliště. Na závěr dotazníku byla zařazena otázka na spokojenost s životem v nové rezidenční lokalitě.

Dotazník a všechny získané údaje o respondentech i odpovědi na jednotlivé otázky jsou v tabulkách uvedeny v příloze této práce. V následujícím textu budou výsledky popsány a komentovány, eventuelně porovnány s údaji z jiných dostupných zdrojů.

5.3. Zdrojové oblasti, charakter a forma právního vztahu k předcházejícímu bydlišti

Mezi respondenty provedeného výzkumného šetření bylo více než 94 % příchozích z území hlavního města Prahy. Ve srovnání s jejich podílem zjištěným při analýze údajů shromažďovaných ČSÚ je tedy jejich zastoupení o více jak třetinu větší. Tento rozdíl je možné vysvětlit nereprezentativností vzorku suburbánních migrantů, případně výběrem

lokality a charakterem výstavby v Kolodějích. Svoji roli ovšem může hrát i fakt, že v oficiální statistice jsou zahrnuty pouze osoby, které změnily místo svého trvalého bydliště. Je pravděpodobné, že někteří nově příchozí do suburbánní zóny Prahy a zvláště ti z Prahy, si ponechávají trvalé bydliště v původním místě a ze statistických údajů tak vypadávají.

Při rozlišení místa původního bydliště na kompaktní město a zbytek v rámci administrativních hranic Prahy bylo kompaktní město zdrojovou oblastí u 42 respondentů (82,4 %). Nejzmiňovanějšími částmi byly Vinohrady (6), Smíchov (5) a Hostivař (4). Z oblasti mimo kompaktní město přišlo celkem šest respondentů, což činí necelých 12 %. Z oblasti mimo Velkou Prahu přišli pouze tři noví obyvatelé Koloděj.

Vzhledem k uvedenému je odpovídající i struktura charakteru původního bydliště. Nadpoloviční většina zúčastněných výzkumného šetření (57 %) přišla do Koloděj z bytů v cihlovém činžovním domě. Druhou nejzastoupenější skupinou byli respondenti původně žijící v bytech v panelových domech a pouze šest respondentů před příchodem do Kolodějů žilo v bytech v rodinných domech.

V souvislosti s právním vztahem k původnímu bydlišti stojí za zmínku silné zastoupení bytů s regulovaným nájmem, ve kterých žilo 22 respondentů (více než 43 %). Přestože není cílem práce vést polemiku se současnou úpravou v této oblasti a i přes omezenou vypovídající hodnotu provedeného šetření, uvážíme-li náklady spojené s přestěhováním do suburbánní zóny, vysoký podíl příchozích z bytů s regulovaným nájmem oslabuje široce přijímanou argumentaci „sociální ochrany“ jako důvodu regulace nájmu.

Více než 21 % (11) respondentů před svým příchodem do Kolodějů žilo v bytech v osobním či družstevním vlastnictví. Následuje skupina s nájmem tržním (neregulovaným), do které je možné zařadit téměř 16 % (8) respondentů a šest respondentů přišlo z bytů v jiném právním vztahu (např. služební).

5.4. Struktura domácností a ekonomická aktivita respondentů

Výsledky výzkumného šetření vypovídají o specifickém charakteru nově příchozích z hlediska struktury domácností. Oproti obecnému trendu, kdy v České republice roste počet domácností jednotlivců (v posledním sčítání to bylo 14 %) a klesá počet členů domácnosti (2,45 osoby na domácnost), je struktura domácností suburbánních migrantů v Kolodějích značně odlišná. Mezi dotazovanými nebyla ani jedna domácnost jednotlivce a průměrný počet osob byl 3,6 osoby na domácnost. Nejzastoupenější byly domácnosti, ve kterých žijí čtyři osoby (přes 41 %), následovány tříčlennými domácnostmi (25 %). V téměř jedné pětině domácností žije více než pět osob. Pouze v sedmi dotazovaných domácnostech žijí pouze dvě

osoby, což představuje necelých 14 %. Výrazně rodinný charakter domácností nově příchozích obyvatel Kolodějů podtrhuje fakt, že ve více než 60 % domácností žijí osoby mladší osmnácti let. Mezi těmito domácnostmi byla nejpočetnější skupina se dvěma dětmi (16), v téměř 40 % (21) žije jedno dítě a ve třech domácnostech žijí tři a více dětí.

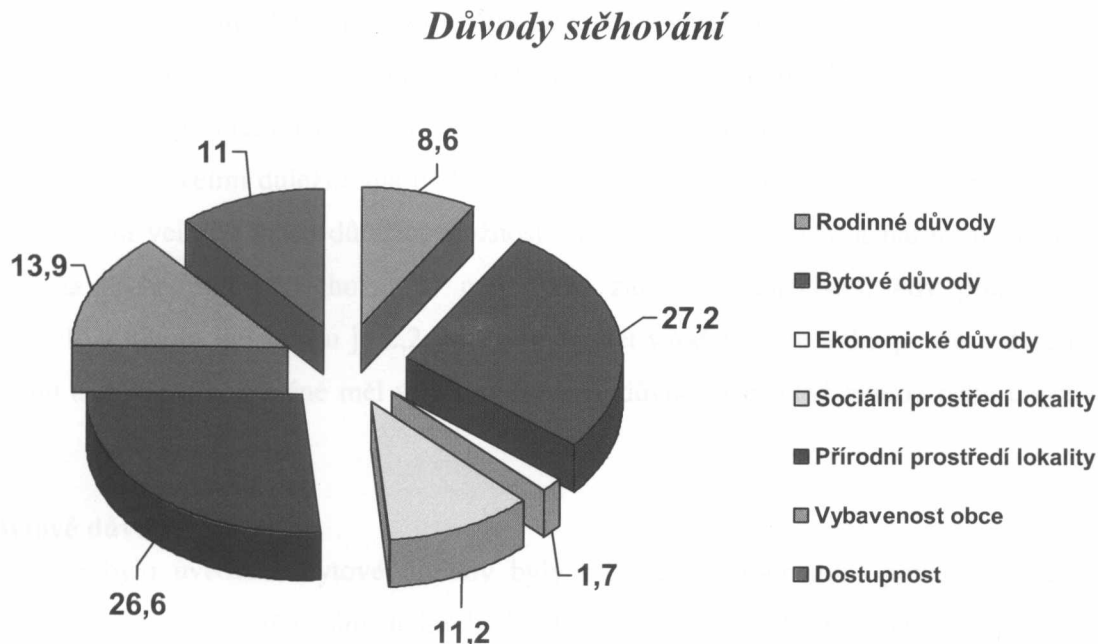
V otázce ekonomické aktivity a zaměstnanecké pozice jsou mezi respondenty dominantní dvě kategorie, které jsou zastoupeny téměř totožně. V zaměstnaneckém poměru pracuje nejvíce respondentů, více než třetina ze všech. Přestože jsem nenašel reprezentativní výzkum, ke kterému by bylo možné vztáhnout téměř 30 % podnikatelů se zaměstnanci mezi nově příchozími, jde podle mého názoru o velmi vysoké zastoupení této kategorie. Je samozřejmě nutné brát tento výsledek s rezervou, ale pravděpodobně odráží výraznou ekonomickou selektivitu suburbánních migrantů. Zbývající respondenti odpověděli ve třech případech, že jsou na rodičovské, respektive mateřské dovolené, a že jsou samostatně výdělečně činní. Čtyři respondenti jsou v důchodu a ve čtyřech zbývajících případech se zařadili do kategorie jiné.

5.5. Důvody stěhování mezi nově příchozími do Koloděj

Jako vhodný výchozí bod pro část práce analyzující důležitost přiřkládanou jednotlivým důvodům volby respondentů přestěhovat se do Koloděj se nabízí ukazatel, který představuje teoretickou konstrukci „struktury“ tohoto rozhodnutí.

Následující graf je vyjádřením váženého podílu odpovědí velmi důležité a spíše důležité u jednotlivých indikátorů podle skupin sledovaných důvodů stěhování.

Graf 5.5.1.

Zdroj: Vlastní výzkumné šetření

Z výsledků výzkumu vyplývá, že pro nově příchozí obyvatele Koloděj byly nejdůležitější bytové důvody a kvalita přírodního prostředí lokality, a to v tomto pořadí. Ostatní důvody, vyjma ekonomického, sehrály v rozhodnutí přestěhovat se do Koloděj přibližně stejnou roli. Téměř 14% „podíl“ na rozhodnutí hrála vybavenost obce, následována sociálním prostředím lokality a dostupností práce nebo školy. Z této skupiny s téměř 9% „podílem“ na důležitosti byly uvedeny důvody rodinné. Téměř nedůležitým důvodem se ukázala volba lokality z hlediska možnosti získat lepší pracovní uplatnění. Tento důvod jako velmi důležitý uvedli pouze tři respondenti.

V následující části bude pozornost věnována důležitosti, kterou respondenti přikládali jednotlivým indikátorům v rámci skupin důvodů pro volbu Koloděj jako jejich nového domova.

5.5.1. Rodinné důvody

Ve skupině, kterou je možné označit jako rodinné důvody, byli respondenti dotazováni na míru důležitosti, kterou pro jejich rozhodnutí přestěhovat se hrálo založení manželství, narození potomka, snaha žít odděleně od rodičů či naopak možnost s nimi bydlet.

Nejvíce zastoupenou odpovědí v těchto případech bylo, že se uvedené důvody rozhodnutí respondentů netýkaly. Průměrně tuto odpověď vybralo 63,9 % dotázaných. Míru důležitosti rodinných důvodů mezi těmi, pro které měly alespoň nějakou roli, je možné vyjádřit jako vážený průměr odpovědí na jednotlivé indikátory. Tento ukazatel je u rodinných důvodů 1,8, přičemž velmi důležité má hodnotu 1 a velmi nedůležité 4. Celkem, tedy pro 24 respondentů, byla velmi a spíše důležitá možnost žít odděleně od rodičů a narození dítěte. Jistý vliv na rozhodnutí přestěhovat se mělo také založení manželství, kdy průměrné hodnocení vlivu tohoto indikátoru je 2,2. Možnost bydlet s rodiči mělo váhu pouze u deseti respondentů a ještě u dvou méně měl vliv jiný rodinný důvod, například rozvod nebo úmrtí v rodině.

5.5.2. Bytové důvody

Jak už bylo uvedeno, bytové důvody byly mezi nově příchozími považovány za nejvíce důležitý faktor pro stěhování. Jednotlivé indikátory byly označeny ve více než 77 % odpovědí za velmi důležité, přičemž téměř pro všechny respondenty (pro 49 z 51 respondentů) velmi důležitým bylo zlepšit úroveň bydlení. Celkové vyjádření důležitosti bytových důvodů je možné vystihnout průměrem 1,3 za tuto skupinu. Co do důležitosti byla snaha o zlepšení kvality bydlení následována přáním po větším domě či bytě (velmi a spíše důležité pro 47 dotázaných) a preferováním života v rodinném domě. Mezi těmi, pro které velikost bytu/domu hrála velmi důležitou roli (celkem pro 80 % dotázaných), z více jak 70 % převažovali příchozí z kompaktního města a domácnosti s větším počtem členů. Na otázku po důležitosti právní formy vztahu k novému bydlišti, respondenti v nadpoloviční většině život ve vlastním označili za velmi a spíše důležitý. U pětiny respondentů byl tento fakt spíše a velmi nedůležitý. Není příliš překvapivým zjištěním, že mezi respondenty, kteří otázku vlastnictví nepovažují za důležitou, byli zastoupeni především ti (88 % z odpovědí spíše a velmi nedůležité), kteří do Koloděj odešli z bytů v soukromém nebo družstevním vlastnictví.

5.5.3. Sociální prostředí lokality

V celkové struktuře rozhodnutí přestěhovat se byly důvody spojené s kvalitou sociálního prostředí u respondentů až na čtvrtém místě. Tento fakt vystihuje za celou skupinu indikátorů průměr 2,9 na škále důležitosti. Míra důležitosti jednotlivých indikátorů v této oblasti je ale velice heterogenní. Důvody žít v lokalitě blízko rodičům či přátelům byl u dotázaných spíše a velmi nedůležitý ve 47 respektive 42 případech. Podobnou roli mezi respondenty měl i dotaz na návrat do místa s rodinnými kořeny, jehož průměr byl 3,6. Na opačném pólu škály důležitosti byly naopak důvody spojené s životem v bezpečnějším prostředí, neanonymností a prestiží lokality. Nejdůležitější z této skupiny pro rozhodnutí při výběru lokality bylo hledisko bezpečnosti prostředí. Průměrné hodnocení tohoto faktoru bylo 1,6, přičemž 26 respondentů jej označilo za velmi důležitý a naopak pouze pro šest dotázaných byl spíše a velmi nedůležitý. Druhým nejdůležitějším faktorem v této skupině byla prestiž lokality s celkovým průměrem 2,4 a 31 respondenty, kteří ji při svém rozhodnutí přestěhovat se považovali za více a spíše důležitou. Pouze u tohoto indikátoru je zajímavé rozložení respondentů podle původní oblasti bydliště, kdy všichni příchozí ze sídel mimo kompaktní město jej považovali za důležitý.

5.5.4. Přírodní prostředí lokality

Skupina indikátorů, označených jako přírodní prostředí lokality, byla mezi dotázanými druhým nejdůležitějším faktorem při stěhování do Koloděj. Téměř v 90 % bylo respondenty (souhrn u všech indikátorů) označeno za velmi a spíše důležité a celkový průměr této skupiny je 1,4 na škále důležitosti. Nejvíce oceňovanou charakteristikou životního prostředí byla jeho čistota, kterou 44 respondentů považovalo za velmi důležitou a sedm respondentů za spíše důležitou. Ta byla následována klidnou atmosférou lokality, s celkovým průměrem za tento indikátor 1,2. Kontakt s přírodou sehrál při rozhodnutí přestěhovat se velmi důležitou roli u 37 dotázaných a pouze u čtyř respondentů byl spíše nedůležitý. Na pomyslném posledním místě bylo mezi respondenty přání žít mimo město. Z celkového počtu 51 dotázaných tento faktor byl spíše a velice nedůležitý pro 17 respondentů. Za zmínku stojí, že mezi nimi bylo 16 nově příchozích původně z kompaktního města. Tento fakt naznačuje jejich spokojenost s dřívějším životem ve městě a zároveň je dokladem, že rurální charakter nové lokality nebyl klíčovým momentem pro jejich výběr nového bydliště.

5.5.5. Vybavenost obce

Dominanci bytových důvodů a přírodní kvality lokality u rozhodnutí se přestěhovat odráží i hodnocení důležitosti indikátorů týkajících se vybavenosti obce. Ta byla zjišťována

jednak dotazem na důležitost vybavenosti obce základními službami a také důležitostí dostupnosti hromadné dopravy. Tato kritéria pro rozhodnutí se přestěhovat byla důležitá a spíše důležitá téměř v polovině odpovědí. Významnější roli, s průměrem 2,2, hrála otázka hromadné dopravy. Silné propojení respondentů na jádrové město, případně na okolní obce (Újezd nad Lesy), dokumentuje 34 odpovědí spíše a velmi nedůležité při posuzování lokality vzhledem k základní občanské vybavenosti. Z výsledku obou indikátorů lze soudit, že vybavenost obce není rozhodujícím kritériem pro většinu příchozích obyvatel.

5.5.6. Dostupnost

Poslední otázkou vztahující se k rozhodovacímu procesu o přestěhování byl dotaz na důležitost pozice Koloděj vzhledem k místu práce či školy. S průměrem 2,8 byla blízkost bydliště k pracovišti či škole na čtvrtém místě v pomyslném žebříčku důležitosti. Spíše nebo velmi důležitá byla tato položka pouze pro 19 dotázaných, zbytek, 32 respondentů, ji při rozhodování o místě bydliště bralo za spíše nebo velmi nedůležitou.

5.6. Spokojenost s novým bydlištěm

V závěru dotazníku byla položena otázka, zda jsou respondenti při zhodnocení všech okolností spokojeni se svým novým bydlištěm v této suburbánní lokalitě. Zde výrazně převažovaly kladné odpovědi, neboť velmi spokojeno bylo 11 a spíše spokojeno 34 respondentů, tj. téměř 90 % dotázaných, nespokojeno pouze šest, z nich pak pouze jeden velmi nespokojen. Vezmeme-li v úvahu zdrojovou oblast migrantů do Koloděj, kterou bylo ve většině případů kompaktní město, společně s důrazem na bytové důvody a kvalitu přírodního prostředí při rozhodnutí přestěhovat se, není tento výsledek v případě dotázaných, kteří žijí v rodinných domech, příliš překvapivý. Otázkou zůstává, jak by respondenti na stejný dotaz odpověděli třeba za několik let, případně v jiné lokalitě.

6. Závěr

V průběhu 90. let dvacátého století se začal v Pražském metropolitním regionu prosazovat proces měnící vnitřní prostorovou strukturu města, označovaný jako suburbanizace. Ať chápaný v širším pojetí, jako relativní nebo absolutní populační růst zázemí, nebo v užším pojetí, tedy jako migrační pohyb z jádrového města, je definičním znakem suburbanizace rozvoj příměstské oblasti.

Kromě významného rozvoje komerčních aktivit se na změnách tohoto prostoru výrazně podílí suburbanizace rezidenční. Jak bylo dokumentováno ve čtvrté kapitole této práce, kompaktní město populačně ztrácí, zatímco zázemí mezi Sčítáními lidí, bytů a domů uskutečněných v letech 1991 a 2001 získalo více než 18 tisíc obyvatel. Přesun obyvatel do zázemí Prahy roste se zvyšujícím se tempem, z počátku především v nejatraktivnějších lokalitách a postupně se rozšiřuje i do dopravně i obslužně méně vybavených sídel. Mezi nově příchozími obyvateli do suburbánní zóny dosahuje podíl migrantů z jádrového města, tedy Prahy, téměř 50 procent.

Tento proces je ovlivňován celou řadou společenských a ekonomických procesů. Mezi hlavními podmínkami, které suburbanizaci po listopadu 1989 daly nový impuls, směr i tempo, jsou především změny v oblasti politicko-správní a v oblasti ekonomické. Migraci všeobecně, a tedy i tu suburbánní, je ovšem nutné vnímat nejen jako výsledek vnějších podmínek, ale i jako reakci na individuální subjektivní preference a motivace. Této oblasti se věnovala pátá kapitola, ve které bylo analyzováno vlastní výzkumné šetření zaměřené na důvody stěhování mezi nově příchozími do obce reprezentující zázemí, do Koloděj. Dominantními důvody mezi dotázanými byla snaha o zlepšení bytové situace a kvalita přírodního prostředí nové lokality. Společně s důvody stěhování byla zjišťována struktura domácností, kdy za zmínku stojí především silně rodinný charakter domácností respondentů.

6.1. Negativní důsledky suburbanizace

Závěrem se v takto komplexně pojaté práci nelze nezmínit také o negativních důsledcích probíhající suburbanizace a řadě rizik s tímto procesem spojených. Ta lze rozdělit především na důsledky ekologické a sociální.

Ze zkušenosti severoamerických a západoevropských měst již víme, že nízká hustota zástavby s vysokou prostorovou segregací lidských aktivit (bydlení, zaměstnání, nákupy), typických pro suburbánní zónu, se vyznačuje vyššími nároky na spotřebu energií a vyššími

náklady na výstavbu technické infrastruktury, občanské vybavenosti a její údržby. Oblasti s nízkou hustotou osídlení není rovněž možné efektivně obsloužit veřejnou hromadnou dopravou. Nezbyvá pak jiná alternativa než použít osobní automobil. Vlivem suburbanizace, resp. díky jejímu charakteru narůstá stálé dojíždění ze zázemí do centra za prací, do škol, za kulturou a nákupy do příměstských center. Vysoká motorizace však způsobuje nejen zácpy na silnicích, ale nutnost budování nových komunikací a parkovišť a tím úbytek zelené plochy, orné půdy a lesů. Tento fakt, společně s výstavbou dalších obytných a komerčních objektů způsobuje nadměrné ekologické zatížení oblasti spojené se zhoršováním kvality ovzduší, růstem prašnosti a hlukovým zatížením.

Závažné jsou i důsledky v oblasti sociální. Ty lze rozdělit na dopady v cílových a zdrojových oblastech suburbanizace.

Díky ekonomické a demografické selektivnosti procesu suburbanizace v zázemí měst vznikají oblasti obývané stejnou třídou a to příjmovou i věkovou. Výsledkem jsou pak uniformní oblasti bez identity, bez nápadu, se stejně vyrovnanými domy obývané lidmi se stejným životním stylem. V této souvislosti je možné souhlasit s Mumfordem Lewisem (1961), který suburbanizaci považuje za únik do unikonformního prostředí, ze kterého není úniku.

Podle Putnama (2001) navíc suburbanizace (i když poněkud zjednodušeně) výrazně přispívá k oslabování sociálního kapitálu a občanského uvědomění mezi obyvateli zázemí. Nekonečné dojíždění do práce a nákupních center redukuje dobu, kterou by mohl člověk jinak využít s přáteli nebo sousedy a pro péči o svou komunitu. Suburbánní sociální segregace a homogenita dále redukuje podněty pro zapojení se do občanských aktivit, stejně tak se snižuje příležitost k navázání sociálních sítí, které by přesahovaly třídní linie.

V případě České republiky a samozřejmě i Pražského metropolitního regionu je tento fakt částečně oslaben způsobem rozvoje suburbánní zóny, kdy nové rezidenční objekty a oblasti vznikají především na okrajích stávajících vesnic. Zmíněné ovšem přináší celou řadu jiných problémů. Značná sociální rozdílnost mezi starousedlíky a nově příchozími může vést k celé řadě animozit ve vzájemných vztazích a společném soužití.

Vedle podstatných změn v sociálně prostorové struktuře suburbánních oblastí dochází i k postupným změnám ve zdrojových oblastech suburbanizace. Jako potenciální hrozba je vnímán zejména odliv obyvatelstva s vyšším sociálním statusem z jádrového města, především ze sídlišť. Suburbanizace tak může vést i k úpadku některých částí měst. Prohlubováním sociální segregace může dojít až ke vzniku slamů, které známe z velkých

západních měst, vyznačujících se rasovými a národnostními problémy i kriminalitou. V této souvislosti se hovoří o tzv. ghettoizaci.

6.2. Limity suburbanizace

Místo klasického závěru bych rád alespoň stručně nastínil možné limity procesu, kterému byla věnována tato práce.

Vzhledem k popsané prostorové rozptýlenosti rozvoje suburbánní zóny a z ní vyplývající náročnosti na dopravní obslužnost, společně s převládajícím charakterem výstavby, tedy především samostatně stojících rodinných domů, je suburbanizační proces do budoucna limitován dostupností a finanční náročností energií a paliv. Je těžko představitelné, že tento extenzivní model užívání prostoru městských regionů bude dlouhodobě ekonomicky a ekologicky udržitelný.

Druhým momentem, který rozvoj suburbanizace v dlouhodobém horizontu ohrožuje, je změna demografického chování obyvatel. Postupně se prosazující odklon od modelu „klasické“ vícečlenné rodiny společně s rostoucím důrazem na profesní život (především u žen), bude „odčerpávat“ potenciální skupinu zájemců o suburbánní bydlení.

Posledním limitem pro suburbanizaci je sám suburbanizační proces. Dokážeme si představit, že s pokračujícím rozvojem zázemí měst budou postupně oslabovány výhody a přednosti, pro které bylo voleno jako místo ideálního bydlení.

Z uvedeného vyplývá, že probíhající suburbanizace má své limity, při jejichž překročení začnou převažovat zmíněná negativa. Tomuto fenoménu je třeba u nás věnovat větší pozornost než doposud. Nastíněným problémům a hrozbám zatím většina odpovědných osob a orgánů, s tichým souhlasem veřejnosti, jenom přihlíží. Je třeba se poučit z draze zaplacených zahraničních zkušeností, aby u nás nepokračoval, jako dnes na mnoha místech pozorujeme, překotný a nekoordinovaný růst nových sídlišť „paneláků naležato“, eventuelně aby živelná suburbanizace nenabyla forem prostorově roztržitého a neuspořádaného rozvoje s charakteristikami popisovanými jako „urban sprawl“.

Suburbanizaci není sice možné a ani žádoucí zastavit, je však možné a nutné ji regulovat, neboť struktura osídlení má vysokou setrvačnost a její vývoj přináší v podstatě nevratné změny. Její důsledky je třeba vnímat v dlouhodobé perspektivě a omezit ty stránky, které mají dopady na udržitelný rozvoj osídlení, který musí probíhat s minimem devastujícího účinku na přírodní prostředí a s ohledem na zdravý sociální a kulturní vývoj společnosti.

7. Résumé

There started a process called suburbanization in the Prague metropolitan region during the nineties of the last century changing its inner spatial structure. Be it understood both either as a relative or absolute population growth of the outskirts or as a migration outside from the core city, development of the outskirts is what defines suburbanization.

It is also residential suburbanization in addition to an expansion of the commercial activities that significantly influences changes of this area. As presented in the thesis, meanwhile between the years 1991 and 2001 (when there was Census carried out) compact (core) city lost population wise, outskirts gained more than 18ths inhabitants. A pace of suburban migration into Prague outskirts is gradually growing and while in the beginning it was especially into the most attractive locations, it started reaching also areas with worse infrastructure. Analyzing areas that were a source for the suburban migration we find out that share of people that migrated from the core city (Prague) is almost 50%.

This process is affected by number of social and economic processes. Among the main conditions that gave the suburbanization after the 1989 new incentive, direction and pace are above all changes in the political-administrative and economic realm. Anyway migration generally - therefore suburban migration too - has to be seen not only as the result of the objective conditions but also as a reaction to the individual subjective preferences and motivations. This was the subject of the case study that was focused on the reasons why people moved into outskirts, study carried out among the newcomers in Koloděje (Koloděje as an example of Prague outskirts). Pursuit of the improvement of the housing situation and quality of environment of the new place were the two main reasons respondents stated. Besides the reasons of moving there was also inquired the structure of household, which pointed out especially strong family character of the inquired households.

Thesis ends with outlining some negative consequences of the above mentioned process and factors that could limit its development in the future.

8. Seznam literatury a použitých pramenů

- Bartoňová, D., D. Drbohlav 1993. „Migrační atraktivita v regionálním pohledu (okresy ČR v letech 1961-1991)“. *Demografie* 35 (2): 95-107.
- Bell, D. 1973. *The Coming of Post-Industrial Society*. New York : Basic Books.
- Bergel, E.E. 1955. *Urban Sociology*. New York: McGraw-Hill.
- Berry, B.J., J.D. Kasarda 1977. *Contemporary urban ecology*. New York: Macmillan.
- Bičík, I., D. Fialová 2001. „Šetření rekreačních objektů v zázemí Prahy v letech 1991-1997“. Pp. 72-89 in Bičík, I. a kol. (ed.), *Druhé bydlení v Česku*. Praha: Přírodovědecká fakulta UK.
- Bogue, D.J. 1969. *Principles of demography*. New York: Wiley.
- Burgess, E.W. 1925. „The growth of the city: an introduction to a research project“. Pp. 47-62 in Park, R.E., E.W. Burgess, R.D. McKenzie (ed.), *The City*. Chicago: University of Chicago Press.
- Clark, W. A., J. L. Onaka 1983. „Life cycle and housing adjustment as explanations of residential mobility“. *Urban Studies* 20 (1): 47-57.
- Drbohlav, D. 1990. „Migrační motivace, regionální a sídelní preference obyvatelstva – teoretická východiska v Československé a zahraniční literatuře“. *Sociologický časopis* 26 (5): 358-374.
- Drbohlav, D. 1991. „K problematice vztahu preference – migrace“. *Zprávy Geografického ústavu ČSAV* 28 (3): 29-38.
- Drbohlav, D. 1992. „Kam a proč? Regionální a sídelní preference obyvatelstva Prahy“. *Demografie* 34 (1): 40-51.
- Eskinasi, M. 1995. „Changing Housing Policy and its Consequences: The Prague Case“. *Housing Studies* 10 (4): 533-548.
- Evropská banka pro obnovu a rozvoj. Transition Report 2004.
On-line: www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/hs.xsl/mfo_ebrd.html 6. února, 2005.
- Fava, S.F. 1956. „Suburbanization as a Way of Life“. *American Sociological Review* 21 (4): 34-51.
- Fielding, A.J. 1986. „Counterurbanization in Western Europe“. Pp. 35-49 in Findlay, A., White, P. (ed.), *West European Population Change*. London: Croom Helm.
- Ford, T. 1999. „Understanding population growth in the peri-urban region“. *International Journal of Population Geography* 5 (4): 297-311.

- Frey, W.H. 1987. „Migration and depopulation of the metropolis: regional restructuring or rural renaissance?“. *American Sociological Review* 52 (4): 240–257.
- Grier, G., E. Grier 1980. „Urban Displacement: A Reconnaissance“. Pp. 252-268 in: S. Laska, D. Spain (eds.), *Back to the City: Issues in Neighbourhood Renovation*. Oxford: Pergamon Press.
- Halliday, J., M. Coombes 1995. „In search of counterurbanisation: some evidence from Devon on the relationship between patterns of migration and motivation“. *Journal of Rural Studies* 11 (4): 433-446.
- Hampl, M. 1996. „Teorie geografické organizace společnosti“. Pp. 13-34 in: M. Hampl a kol. (eds.), *Geografická organizace společnosti a transformační procesy v České republice*. Praha: Přírodovědecká fakulta UK.
- Hampl, M., K. Kühnl 1993. „Migratory Trends in Former Czechoslovakia“. *Acta Universitatis Carolinae - Geographica* 28 (1): 53-71.
- Hatt, P., A. Reiss 1963. *Cities in Society*. New York: Free Press.
- Hawley, A. H. 1978. „Urbanization as Process“. Pp. 3-26 in Street, D. (ed.), *Handbook of Contemporary Urban Life*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Hawley, A. H. 1986. *Human Ecology*. Chicago: University of Chicago Press.
- Horská, P., E. Maur, J. Musil. 2002. *Zrod velkoměsta*. Praha, Litomyšl : Paseka.
- Champion, T. 2001. „Urbanization, Suburbanization, Counterurbanization and Reurbanization“. Pp. 143-161 in Paddison, R. (ed.), *Handbook of Urban Studies*. London: SAGE Publications.
- Illner, M. 2001. „Regional Development in the Czech Republic: The 1993 scenario Revise“. Pp. 264-286 in Govzelek, G., E. Ehrlich, L. Falta, M. Illner, *Central Europe in Transition: Towards EU Membership*. Warsaw: Scholar Publishing House.
- Illner, M., A. Andrlé. 1994. „The Regional Aspect of Post-Communist Transformation in the Czech Republic". *Sociologický časopis* 2 (1): 107-127.
- Jackson, K. T. 1985. *Crabgrass frontiers : the suburbanization of the United States*. New York ,Oxford : Oxford University Press.
- Kain, J.F. 1968. „The distribution and movement of jobs and industry“. in: Wilson, J.Q. (ed.), *The Metropolitan Enigma*. Cambridge: Harvard Univ. Press.
- Kasarda, J.D. 1978. „Urbanization, Community an the Metropolitan Problem“. Pp. 342-368 in Street, D. (ed.), *Handbook of Contemporary Urban Life*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Kasarda, J.D. 1980. „The Implications of Contemporary Distribution Trends for National Urban Policy“. *Social Science Quarterly* 61 (3/4): 373-400.

- Kostelecký, T., D. Čermák 2004. Metropolitan Areas in the Czech Republic. *Sociologické studie* 4 (3). Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Librová, H. 1997. „Decentralizace osídlení-vize a realita. 2. část“. *Sociologický časopis* 33 (1): 27-40.
- Marcuse, P. 1986. „Abandonment, gentrification, and displacement: the linkages in New York City“. Pp. 153-177 in: Smith, N., Williams, P. (ed.), *Gentrification of the City*. Boston: Unwin Hyman.
- Martin, W. T. 1956. „The Structuring of Social Relationships engendered by Suburban Residence“. *American Sociological Review* 21 (4): 446-453.
- Mulíček, O. 2004. *Město Brno v období transformace*. Disertační práce. Brno: Katedra regionální geografie PřF MU.
- Mumford, L. 1961. *The City in History*. New York: Harcourt, Brace and World.
- Musil, J. 1977. *Urbanizace v socialistických zemích*. Praha : Nakladatelství Svoboda.
- Musil, J., Z. Ryšavý, L. Velišková 1984. *Dlouhodobý vývoj aglomerací v ČSR*. Praha: Výzkumný ústav výstavby a architektury.
- Musil, J. 1967. *Sociologie soudobého města*. Praha: Svoboda.
- Ouředníček, M. 2002. *Urbanizační procesy obyvatelstva v Praze*. Disertační práce. Praha: Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK.
- Ouředníček, M. 2003. „Suburbanizace Prahy“. *Sociologický časopis* 39 (2): 235-254.
- Putnam, R. 2001. *Democracies in Flux: The Evolution of Social Capital in Contemporary Society*. Oxford: Oxford University Press.
- Ryšavý, Z., L. Kotačka 1994. „Poznámka k pojmovému vymezení suburbia“. *Územní plánování a urbanismus* XXI (3-4): 188-189.
- Suburbanization 1998. *A Dictionary of Sociology*. Ed. Gordon Marshall. Oxford: Oxford University Press.
- Sumka, H.J. 1979. „Neighborhood revitalization and displacement: a review of the evidence“. *Journal of the American Planning Association* 45 (4): 480-487.
- Sýkora, L. 1993a. „Gentrifikace: mění se tvář vnitřních měst“. Pp. 100-119 in: Sýkora, L. (ed.), *Teoretické přístupy a vybrané problémy v současné geografii*. Praha: Přírodovědecká fakulta UK.
- Sýkora, L. 1993b. „Teoretické přístupy ke studiu města“. Pp. 64-99 in: Sýkora, L. (ed.), *Teoretické přístupy a vybrané problémy v současné geografii*. Praha: Přírodovědecká fakulta UK.
- Sýkora, L. 1996. „Transformace fyzického a sociálního prostředí Prahy“. Pp. 361-394 in:

- Hampl, M. a kol., *Geografická organizace společnosti a transformační procesy v České republice*. Praha: Přírodovědecká fakulta UK.
- Sýkora, L. 1999a. „Changes in the Internal Spatial Structure of Post-communist Prague“. *GeoJournal* 49 (1): 79-89.
- Sýkora, L. 1999b. „Changes in the Internal Spatial Structure of Post-communist Prague“. *GeoJournal* 49 (1): 79-89.
- Sýkora, L. 1999c. „Processes of Socio-spatial Differentiation in Post-communist Prague“. *Housing Studies* 14 (5): 679-701.
- Sýkora, L. 1999d. „Processes of socio-spatial differentiation in post-communist Prague“. *Housing Studies* 14 (5): 679-701.
- Sýkora, L. 2003. „Suburbanizace a její společenské důsledky“. *Sociologický časopis* 39 (2): 217-234.
- Útvar rozvoje hlavního města Prahy 1999. *Průvodní zpráva*. Praha.
- Van den Berg, L. et al. 1982. „A study of Growth and Decline“. *Urban Europe* 1: 23-45.
- Večerník, J. 2001. „Mzdová a příjmová diferenciacie v České republice v transformačním období“. *Sociologické texty* 5. Sociologický ústav AV ČR.
- Zpráva vlády o stavu české společnosti. 1999. Úřad vlády. 1999.
On-line: www.vlada.cz/1250/vlada/dokumenty/stavspol/obsah.il2.htm 6. února, 2005.

8.1. Statistické podklady

Malý lexikon, obce ČR 1993-2004, ČSÚ.

Pohyb obyvatelstva 1970, 1980, 1987-2003, ČSÚ.

Příjmy hospodařících domácností, Mikrocensus 1988, 1992, 1996, 2002, ČSÚ.

Sčítání lidu, domů a bytů 1991, okresy: hlavní město Praha, Praha východ, Praha západ, ČSÚ.

Sčítání lidu, domů a bytů 2001, okresy: hlavní město Praha, Praha východ, Praha západ, ČSÚ.

9. Přílohy

9.1. Dotazník

V Praze 15. 11. 2005

Vážená paní, vážený pane,

Jmenuji se Jakub Mertl a jsem studentem Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze. V současné době končím studia sociologie a tématem mé diplomové práce je rozvoj Prahy a nového osídlení v jejím okolí po roce 1989. Součástí mé práce je i výzkum zaměřený na důvody, které přivedly nové obyvatele do pražského okolí.

Místo, kde žijete, je z mnoha hledisek vhodným reprezentantem prostředí, na které je tento výzkum zaměřen. Obracím se proto na Vás s prosbou, abyste byl(a) tak velice laskav(a) a věnoval(a) několik málo minut přečtení a vyplnění tohoto dotazníku.

Všechny informace, které mi případně pro výzkum poskytnete, budou hromadně zpracovány na počítači společně s odpověďmi dalších lidí, kteří se výzkumu účastní. Ujišťuji Vás, že Vaše odpovědi budou zcela anonymní a budou použity výhradně pro mou diplomovou práci.

První část následujícího dotazníku je zaměřena na Vaši domácnost a místo, odkud jste se do Koloděj přestěhoval(a). Druhá část se věnuje důležitosti jednotlivých důvodů pro Vaše rozhodnutí se sem přestěhovat.

Zároveň Vás prosím, rozhodnete-li se výzkumu zúčastnit, aby dotazník vyplnila osoba, kterou je možné označit jako „hlavu domácnosti“, tj. osoba, která má u Vás rozhodující slovo ohledně finančních otázek a která měla největší podíl na rozhodnutí ohledně stěhování.

Pro vyplněný dotazník se dovolím u Vás zastavit osobně v následujícím týdnu, ve středu 23. 11. 2005 mezi 17:00 a 19:00. Nechcete-li, abych Vás obtěžoval a rušil Vaše soukromí, je možné odevzdat dotazník v příložené obálce do budovy radnice na Úřad městské části v ulici K jízďárně č.p. 20/9 do dveří č. 17 v přízemí.

S případnými otázkami či zájmem o výsledky tohoto výzkumu mě, prosím, kontaktujte na tel. 777 071 134 nebo emailem na adresu j.mertl@seznam.cz.

Předem Vám chci poděkovat za ochotu a spolupráci, bez které by nemohla moje diplomová práce vzniknout.

Jakub Mertl

Instrukce: V otázkách, které to umožňují, označte prosím vždy pouze jednu odpověď a to následujícím způsobem - správné označení

Sekce A

V úvodu dotazníku Vás poprosím o několik údajů ohledně Vaší domácnosti a Vaší osoby.

A1 Kolik osob žije ve Vaší domácnosti?

A2 Kolik generací žije ve Vaší domácnosti?

A3 V případě, že ve Vaší domácnosti žijí děti, kolik jich je mladších 18-ti let?

A4 Jste muž nebo žena?

Muž Žena

A5 Uveďte prosím, kolik je Vám let

A6 Která z následujících možností nejlépe vystihuje Vaší současnou hlavní ekonomickou aktivitu?

Jste - v zaměstnaneckém poměru (na celý, částečný nebo zkrácený úvazek)

- samostatně činný(á) / podnikatel(ka) bez zaměstnanců

- soukromý(á) podnikatel(ka) se zaměstnanci

- v důchodu

- na rodičovské (mateřské) dovolené

- v domácnosti

- jiné

Sekce B *Následuje několik otázek, které se vážou k Vašemu předcházejícímu bydlišti.*

B1 Uveďte prosím, odkud jste se do současného bydliště přestěhoval/a – v případě Prahy uveďte městskou čtvrť (část), jinak okres

B2 Uveďte prosím, jakého charakteru bylo Vaše předcházející bydliště

- byt v cihlovém činžovním domě

- byt v panelovém domě

- byt v rodinném domě

- jiné

B3 Uveďte prosím, jaké formy byl právní vztah k Vašemu předcházejícímu bydlišti

- byt ve vlastním domě

- byt v osobním nebo družstevním vlastnictví

- byt nájemní (s regulovaným nájmem)

- byt nájemní (s neregulovaným nájmem)

- jiné (např. služební)

Sekce C

Následující část dotazníku zjišťuje, do jaké míry byly důležité jednotlivé důvody pro Vaše rozhodnutí přestěhovat se do současného bydliště.

Označte prosím, jak důležité byly pro Vaše rozhodnutí přestěhovat se následující důvody. V případě, že některá okolnost se na Vaši situaci nevztahuje, označte prosím „netýká se“.

	Velmi důležité	Spíše důležité	Spíše nedůležité	Velmi nedůležité	Netýká se
Založení manželství	☐	☐	☐	☐	☐
Bydlet samostatně (odděleně od rodičů)	☐	☐	☐	☐	☐
Narození dítěte (dětí)	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost bydlet s rodiči	☐	☐	☐	☐	☐
Jiný důvod spojený s rodinnou situací (např. rozvod nebo úmrtí)	☐	☐	☐	☐	☐
Žít ve větším bytě/domě	☐	☐	☐	☐	☐
Zlepšit úroveň bydlení	☐	☐	☐	☐	☐
Žít ve vlastním bytě/domě	☐	☐	☐	☐	☐
Mít větší soukromí (individuální bydlení)	☐	☐	☐	☐	☐
Žít blízko rodičům	☐	☐	☐	☐	☐
Žít blízko přátelům	☐	☐	☐	☐	☐
Návrat na místo s rodinnými kořeny	☐	☐	☐	☐	☐
Žít v bezpečnějším prostředí	☐	☐	☐	☐	☐
Žít na „dobré“ adrese	☐	☐	☐	☐	☐
Žít v kontaktu s přírodou	☐	☐	☐	☐	☐
Žít v čistém životním prostředí (méně smogu atd.)	☐	☐	☐	☐	☐
Žít v klidném prostředí (méně hluku atd.)	☐	☐	☐	☐	☐
Znát lépe své sousedy	☐	☐	☐	☐	☐
Žít mimo město	☐	☐	☐	☐	☐
Úroveň občanské vybavenosti obce	☐	☐	☐	☐	☐
Dostupnost hromadné dopravy	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost lepšího pracovního uplatnění	☐	☐	☐	☐	☐

Sekce D

D1 Uveďte prosím, od kterého roku zde žijete.

D2 Když uvážíte veškeré okolnosti, jste s místem současného bydliště...

- Velmi spokojen/a
- Spíše spokojen/a
- Spíše nespokojen/a
- Velmi nespokojen/a

Velmi Vám děkuji za spolupráci!

9.2. Výsledky dotazníkového šetření

A1 Počet osob v domácnosti	počet případů	%
2 osoby	7	13,7
3 osoby	13	25,5
4 osoby	21	41,2
5 osob a více	10	19,6

A2 Počet generací v domácnosti	počet případů	%
1 generace	11	21,6
2 generace	32	62,7
3 a více generací	8	15,7

A3 Počet dětí mladších 18-ti let	počet případů	%
1 dítě	12	38,7
2 děti	16	51,6
3 děti a více	3	9,7

A4 Pohlaví	počet případů	%
Muž	31	60,7
Žena	20	39,3

A6 Ekonomická aktivita	počet případů	%
Zaměstnanecký poměr	18	35,3
Samostatně činný / podnikatel/ka bez zaměstnanců	3	5,9
Podnikatel/ka se zaměstnanci	15	29,4
Důchodce / důchodkyně	4	7,8
Rodičovská (mateřská) dovolená	3	5,9
V domácnosti	4	7,8
Jiná	4	7,8

B 1 Zdrojová oblast	počet případů	%
Kompaktní město	42	82,4
Zbývající oblasti Velké Prahy	6	11,8
Oblasti mimo Prahu	3	5,9

B2 Charakter předcházejícího bydliště	počet případů	%
Byt v cihlovém činžovním domě	29	56,9
Byt v panelovém domě	14	27,5
Byt v rodinném domě	6	11,8
Jiné	2	3,9

B3 Právní vztah k předcházejícímu bydlišti	počet případů	%
Byt ve vlastním domě	4	7,8
Byt v osobním nebo družstevním vlastnictví	11	21,6
Byt nájemní s regulovaným nájmem	22	43,1
Byt nájemní s neregulovaným nájmem	8	15,7
Jiné	6	11,8

C Důležitost jednotlivých indikátorů pro rozhodnutí přestěhovat se										
	Velmi důležité		Spíše důležité		Spíše nedůležité		Velmi nedůležité		Netýká se	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Založení manželství	4	7,8	8	15,7	9	17,6	0	0	30	58,8
Bydlet samostatně (odděleně od rodičů)	16	31,4	8	15,7	2	3,9	0	0	25	49,0
Narození dítěte (dětí)	13	25,5	11	21,3	3	5,9	0	0	24	47,1
Možnost bydlet s rodiči	4	7,8	4	7,8	2	3,9	0	0	41	80,4
Jiný důvod spojený s rodinnou situací (např. rozvod nebo úmrtí)	2	3,9	4	7,8	2	3,9	0	0	43	84,3
Žít ve větším bytě/domě	41	80,4	6	11,8	2	3,9	2	3,9	0	0
Zlepšit úroveň bydlení	49	96,1	0	0	2	3,9	0	0	0	0
Žít ve vlastním bytě/domě	28	54,9	12	23,5	7	13,7	3	5,9	1	1,9
Mít větší soukromí (individuální bydlení)	40	78,4	11	21,6	0	0	0	0	0	0
Žít blízko rodičům	3	5,9	1	2,0	4	7,8	43	84,3	0	0
Žít blízko přátelům	2	3,9	7	13,7	2	3,9	40	78,4	0	0
Návrat na místo s rodinnými kořeny	4	7,8	4	7,8	1	2,0	40	78,4	2	3,9
Žít v bezpečnějším prostředí	26	51,0	19	37,3	4	7,8	2	3,9	0	0
Žít na „dobré“ adrese	5	9,8	26	51,0	12	23,5	8	15,7	0	0
Žít v kontaktu s přírodou	37	72,5	10	19,6	4	7,8	0	0	0	0
Žít v čistém životním prostředí (méně smogu atd.)	44	86,3	7	13,7	0	0	0	0	0	0
Žít v klidném prostředí (méně hluku atd.)	42	82,4	9	17,6	0	0	0	0	0	0
Znat lépe své sousedy	4	7,8	15	29,4	30	58,8	0	0	2	3,9
Žít mimo město	28	54,9	6	11,8	11	21,6	6	11,8	0	0
Úroveň občanské vybavenosti obce	6	11,8	11	21,6	31	60,8	3	5,9	0	0
Dostupnost hromadné dopravy	14	27,5	17	33,3	14	27,5	6	11,8	0	0
Možnost lepšího pracovního Uplatnění	3	5,9	0	0	0	0	37	72,5	8	19,6

D2 Spokojenost s místem současného bydliště	počet případů	%
Velmi spokojen/a	11	21,6
Spíše spokojen/a	34	66,6
Spíše nespokojen/a	5	9,8
Velmi nespokojen/a	1	1,9